मेल्लेख गाउँपालिकाको आयोजना बैंक

(PROJECT BANK)

मेल्लेख गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको
कार्यालय विन्धवासिनी, अछाम,
सुदुरपश्चिम प्रदेश

प्रकाशकः मेल्लेख गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय अछाम

प्राविधिक सहयोगः हुनैनाथ कन्सल्टिङ्ग प्रा.लि मैतिदेवी काठमाण्डौं

सर्वाधिकारः प्रकाशकमा

प्रकाशन वर्षः २०८३

विषय सुची

परिच्छेद १ - 5
१.१ गाउँपालिकाको परिचय 5
१.१.२ प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा 6
१.१.३ जनसाङ्ख्यिक अवस्था 7
१.२ आर्थिक विकास अवस्था 9
१.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा 9
१.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति 9
१.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति 10
१.२.४ आम्दानी रोजगारी र वितीय सेवा 11
१.२.५ सहकारी .... **Error! Bookmark not defined.**
१.३ सामाजिक विकासको अवस्था 11
१.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण 11
१.३.२ शैक्षिक विकास 11
१.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ 11
१.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण 12
१.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला 12
१.४ पुर्बाधार तथा शहरी विकासको अवस्था 13
१.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्बजनिक निर्माण 13
१.४.२ सडक, पुल तथा यातायात 13
१.४.३ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा 14
१.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि 14

१.५ वन, वातवरण तथा बिपद, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था 15
१.५.१ वन तथा जैविक बिबिधता 15
१.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन 16
१.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन 16
१.५.४ महामारी तथा बिपद व्यवस्थापन 16
१.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था 17
१.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन 17
१.६.२ सँगठनात्मक विकास 18
१.६.३ स्रोत परिचालन 18
१.६.४ योजना व्यवस्थापन 19
परिच्छेद — २ 20
२.१ पृष्ठभुमीः 20
२.२ आवश्यकता र औचित्य 21
२.३ उद्देश्य 22
२.४ विकास आयोजनाहरुको वर्गिकरण 23
२.५ विकास योजनाहरूको विवरण 26

परिच्छेद - १
गाउँपालिकाको विकासको बिद्यमान स्थिति र उपलब्धीको समीक्षा

१.१ गाउँपालिकाको परिचय

१.१.१ भौगलिक अवस्था, राजनैतिक र प्रशासनिक सरचना

मेल्लेख गाँउपालिका अछाम जिल्लाको सदरमुकाम मंगलसेनबाट ९ कोष टाढा उत्तरमा अवस्थित दक्षिण पुर्व भागमा अवस्थित एक सुन्दर एवं प्राकृतिक स्रोतले सम्पन्न गाँउपालिका हो। २९°१५'१९.५" उत्तरी अक्षांश देखि ८१°१७'११.११" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको यस गाँउपालिका १३४.७८ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ।यस गाउँपालिकामा जम्मा ८ वटा वडा रहेका छन् | यी ८ वटा वडाहरुको वर्तमानमा एकताको आधार विगतको पन्ध्र बीसलाई लिने गरिन्छ | यस गाउँपालिकाको पूर्वमा रामारोशन गाउँपालिका, उत्तरमा बान्नीगढी जयगढ गाउँपालिका, पश्चिममा साँफेबगर गाउँपालिका र दक्षिणमा बाजुरा जिल्ला पर्दछन्। हाल मेल्लेख गाउँपालिकाको कार्यालय रहेको स्थान समुन्द्री सतहदेखि १६९८ मिटरको उचाईमा रहेको छ।नेपालको एकिकरण अघि शाहवंशीय शासकहरु मध्येका बिम्कोटे राजाको शासन व्यवस्था भित्र रहेको थियो। विम्कोटको केही अंश पनि यसै गाविसमा पर्दछ।राणा कालमा सम्पन्न जनगणना १९६८ साल पश्चात अछाम जिल्लालाई विभिन्न दराहरुमा विभाजन गर्ने क्रममा हालको षोडशा, ठाँटी, कुस्कोट, बिन्धेवासिनी, हात्तीकोट, नन्देगडा र नवाठाना क्षेत्रलाई पन्ध्र बीस दरामा विभाजन गरीएको थियो।अछाम जिल्ला १३ वटा ईलाकाहरुमा विभाजित थियो। हालको मेल्लेख यि सबै गाउँपञ्चायतको मध्य भागमा रहेको छ। दैनिक प्रशासनिक कामहरु नभएता पनि कुरा गर्ने, भेटघाट गर्ने थलोको रुपमा विकास हुदै केन्द्र भागमा रहेको हुदा तत्कालिन समयमा ईलाका सदरमुकामका रुपमा विकास गरिएको मानिन्छ।कुल ८ वटा वडामा विभाजित मेल्लेख गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार २२,७८५ रहेको छ, जसमा महिलाको संख्या १२,३६३ र पुरुषको संख्या १०,४२२ छ भने जम्मा घरधुरी संख्या ४,७२२ रहेको देखिन्छ।

भौगोलिक बनावट

समावेश भएका साविकका गाविसहरु : साविकको विन्देबासिनी गाविस, ऋषिदह गाविस,ठाटी गाविस, कुसकोट, हात्तीकोट नन्देगडा र षोडशा गाविस

क्षेत्रफल: १३४.७८ वर्गकिलोमिटर

केन्द्र : साविकको विन्धेवासिनी गाविस कार्यालय

वडा संख्या : ८

पूर्व : रामारोशन गाउँपालिका

पश्चिम : साँफेबगर गाउँपालिका

उत्तरमा : बान्नीगढी जयगढ गाउँपालिका

दक्षिणमा: बाजुरा जिल्ला

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मुल संचरना संघ,प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले कानुन बमोजिम गर्ने ब्यवस्था अनुरुप यस गाँउपालिकाले २ वटा स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात संविधान र बिद्यमान ऐन कानून बमोजिम स्थानीय सरकार प्रारम्भ भएको ७ वर्ष पुरा भएको छ।संघको अस्पष्ट नीतिगत ब्यवस्था एवं सांगठनीक संरचना, अप्रयाप्त जनशक्ति तथा सिमित स्रोतसाधन, भौगोलिक बिकटता, प्रशासनिक जटिलता लगायतका समस्यालाई चिर्दै यस अवधिमा यस गाँउपालिकाले विभिन्न विकासात्मक कार्यहरु सम्पन्न गरेको छ ।

१.१.२ प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा

पूर्व अवस्थामा मेल्लेख गाउँपालिकामा अन्न वालिको उत्पादन निकै कम हुने गर्दथ्यो। यहाँको मुख्य वाली जौ, आलु, मकै, कोदो तथा थान भएतापनि खाद्यान्नको अभाव हुने क्षेत्रमा वर्तमानको मेल्लेख गाँउपालिका पनि हो। तर घना तथा बाक्लो जंगलको यस क्षेत्रको विशेषता हो।बाक्लो जंगल भएतापनि बाक्लो कुकाठको बाहुल्यता अहिले पनि विद्यमान छ।खासगरी १२०० मिटर भन्दा माथिल्लो भागमा हावापानी (न्यानो समशितोष्ण हावापानी (१२००- ३३०० मिटरसम्म) मा पनि विविधता हुने गर्दछ।यो हावापानी खासगरी कुकाठको लागि योग्य हुन्छ र यस प्रकारको हावापानी पाईने स्थानलाई लेक भनने गरिन्छ। यस उचाईमा रहेको भूभाग खासगरी मेलको बाहुल्यता हाल पनि उपलब्ध छ।लेकालि भूभाग र मेल सहितको लेकलाई संगै जोडी मेललेक भन्न थालियो।यसरी मेल्लेखबाट विकास हुदै हाल मेल्लेखको नमाबाट उक्त ठाउँ परिचित छ। जैविक विविधताका दृष्टिकोणले यस क्षेत्रमा स्तानधारी बन्यजन्तुहरुको साथ साथै विभिन्न प्रजातिको घस्रिने जीवजन्तुहरु, चरा चुरिङ्गीहरु प्रशस्त संख्यामा पाइनुका साथ महत्वपुर्ण वनस्पतिहरु सल्ला), गुराँस आदि,) लगायत मुल्यवान जडीबुटीहरु पाईन्छन।

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरु पनि रहेका छन।जस मध्ये मेल्लेख गाउँपालिकाको वडानं.५, ७ र ८ को बीचमा अवस्थित विम्कोट दरबारले छुट्टै ऐतिहासिक महत्व बोकेको छ।यस्तै जिल्लाकै प्रसिद्ध धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल ऋषिदह ताल, झलाल, मैठामाण्डु, नन्दामाता, थलाकाबन्ड, फुल चढाउने, लिंमानी, सुगर दह, डाफे ताल, गंगाजमुना, खापरमाण्डौ, चुलिकोट, भण्डारकोट, र आकासे पुल ऋषिदह जस्ता थुप्रै धार्मीक तथा पर्यटकीय ठाउँहरु पनि यस मेल्लेख गाउँपालिका भित्र रहेका छन।डाँफे ताल र ऋषि तालले यो क्षेत्रको सुन्दरतामा थप योगदान पुर्याएका छन्| यी क्षेत्रको अवलोकन गर्न दैनिक सयौं जसो पर्यटक आउने गरेका छन्|भोगौलिक हिसाबले विकट रहे पनि यो मेल्लेख गाउँपालिका प्राकृतिक रुपमा एकदमै सुन्दर र रमणीय ठाउँ रहेको छ। यहाँको प्राकृतिक सुन्दरता पर्यटकहरुलाई स्वागत गर्न प्रतिक्षारत छ तर आवश्यक पुर्वाधार र प्रचार प्रसारको कमीले हालसम्म पर्यटक उलेखनीय रुपमा आएको पाइदैन।यहांको मौलिक संस्कृति र विभिन्न नाचगानहरु जस्तै देउडा र जीवनपद्दति पनि पर्यटनको लागी आकर्षण हुन सक्छन्।ऐतिहासिक महत्वका साथै, साँस्कृतिक विशेषता बोकेको यस गाउँपालिका खस आर्य सभ्यता तथा हिन्दु एवं बौद्ध साँस्कृक्तिको अनुपम संयोजन रहेको छ।यस गाउँपालिकामा क्षेत्री, ब्राह्मण, ठकुरी, दलित, जातिको समेत मिश्रित बसोवास रहेको छ।यस गाउँपालिकामा मुख्य कामकाजको भाषा नेपाली रहेको छ भने समुदायबीच आपसी बोलिचालीको भाषा अछामेली भाषा पनि उत्तिकै प्रचलनमा छ।धार्मिक

रुपमा हिन्दू धर्मालम्बीको उच्च बाहुल्यता रहेको यो गाउँपालिकामा मनाइले चाडपर्वमा कृष्णजन्माष्टमी, तीज, जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, चैते दशैं आदि रहेका छन् ।धार्मिक तथा भाषिक रुपमा विविधतामा एकता रहेको यो गाउँपालिकामा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरुले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन्।

१.१.३ जनसाङ्ख्यिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस मेल्लेख गाउँपालिकामा कुल घरधुरी संख्या ४७२२ रहेको देखिन्छ भने कुल जनसंख्या २२७८५ रहेको देखिन्छ।वडागत रुपमा घरधुरी र जनसंख्याको वितरणलाई हेर्दा सबैभन्दा बढि घरधुरी र जनसंख्या वडा नं. ४ मा रहेको देखिन्छ | वडा नं. ४ मा कुल घरधुरी ८१४(१७.२४%) रहेको छ भने वडा को कुल जनसंख्या ४,२६७(१८.७३%) रहेको छ | त्यसै गरि वडागत रूपमा सबै भन्दा कम घरधुरी र जनसंख्या वडा नं. ८ मा जम्मा घरधुरी ३२८(६.९५%) रहेको र जनसंख्या १,४९५(६.५६%) मात्र रहेको देखिन्छ|वडागत रूपमा घरधुरी र जनसंख्या वितरण तलको तालिका-१ मा प्रस्तुत गरिएको छ|

वडा	घरधुरी	प्रतिशत	जनसंख्या	प्रतिशत
१	५३२	११.२७	२३४०	१०.२७
२	४५७	९.६८	२२२०	९.७४
३	५०६	१०.७२	२५००	१०.९७
४	८१४	१७.२४	४२६७	१८.७३
५	६८४	१४.४९	३०९०	१३.५६
६	७१८	१५.२१	३४१६	१४.९९
७	६८३	१४.४६	३४५७	१५.१७
८	३२८	६.९५	१४९५	६.५६
जम्मा	४७२२		२२७८५	

उमेर र लिङ्गको आधारमा जनसंख्या विवरण :

मेल्लेख गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २२,७८५ मध्ये महिला जनसंख्या १२,३६३(५४.३%)रहेको छ भने पुरुष जनसंख्या १०,४२२(४५.७%) रहेको छ | त्यसै गरि उमेरको आधारमा जनसंख्या विवरण हेर्दा सबै भन्दा बढी जनसंख्या १५-६० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्या ५१%, ५-१४ बर्ष उमेर समुहको जनसंख्या २८.६%, ०-४ बर्ष उमेर समुहको जनसंख्या १०.६%, ६०-६९ बर्ष समुहको जनसंख्या ४.८५% र ७० बर्ष भन्दा माथिको उमेर समुहको जनसंख्या ४.८९% रहेको छ | ***स्रोत:राष्ट्रिय जनगणना २०७८***

जातिगत आधारमा जनसंख्या विवरण:

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा मुख्य गरि क्षेत्री, ठकुरी, ब्राह्मण, विश्वोकर्मा, परियार र मिजार जातिको बसोबास रहेको छ | मुख्य बासिन्दाको रूपमा क्षेत्रीहरु (साउँद, ताम्राकार, खड्का, विष्ट, बोहरा, बुढा आदि) रहेको देखिन्छ | कुल जनसंख्याको ७४.६ प्रतिशत क्षेत्री, १०.४ प्रतिशत विश्वकर्मा, ६.१ प्रतिशत परियार, ४.७ प्रतिशत मिजार, २.६ प्रतिशत ठकुरी, १.५ प्रतिशत पहाडी ब्राह्मण, ०.०१ प्रतिशत अन्यको जनसंख्या रहेको छ। यस गाउँपालिकामा सबै भन्दा बढी जनसंख्या क्षेत्रीको रहेको छ। प्रमुख जातजाति र लिङ्ग अनुसारको बिस्तृत जनसंख्या बिवरण तपशिल अनुसार रहेको छ।

विवरण	जम्मा	पुरुष	महिला
क्षेत्रि	७४.६	७४.४	७४.८
बिश्वकर्मा	१०.४	१०.४	१०.५
परियार	६.१	६.४	६
मिजार	४.७	४.७	४.६
ठकुरी	२.६	२.६	२.५
पहाडी बाहुन	१.५	१.४	१.५
अन्य	०.१	०.२	०.१
जम्मा	१००	१००	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

बैवाहिक स्थिति :

यस पालिकाको सबै समुदायको राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार वैवाहिक स्थिति हेर्ने हो भने कुल विवाह गर्न पुगेको उमेर समूहको विवाहित जनसंख्या प्रतिशत ५६.०% छ भने अविवाहित प्रतिशत ३८.५% रहेको छ। यसै गरि एकल रुपमा रहेको जनसंख्या प्रतिशत ५.४% छ भने पारपाचुके भएर रहेको जनसंख्या ०.०२% प्रतिशत र छुट्टिएर रहेको जनसंख्या प्रतिशत ०.१% नै रहेको छ ।

पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण:

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा पेशागत आधारमा जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण हेर्दा १६ देखि ६० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्या मध्ये करिव ४५% मानिसहरु मात्रै कुनै न कुनै पेशामा आवद्ध भएको देखिन्छ। पेशा व्यवसायमा संलग्न मध्ये ८१% मानिसहरुले कृषि पेशालाई मुख्य पेशको रुपमा अगालेका छन। त्यसैगरि १२% सरकारी नोकरी (शिक्षक, सैनिक सेवा, प्रहरी सेवा आदि) मा संलग्न रहेका छन भने ५% व्यापार व्यवसाय, ठेक्कापट्टा, पसल आदि साना ठूला खालका व्यापारमा संलग्न रहेका छन। त्यसै गरि करिव २ प्रतिशत मानिसहरु अन्य पेशा जस्तै: गैह्र सरकारी संस्था तथा निजि कम्पनीमा आवद्ध भएको देखिन्छ।

(*स्रोत:राष्ट्रिय जनगणना २०७८,*)

अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या विवरण:

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्याको विवरण हेर्दा जम्मा ६७० जना बिभिन्न खालको अपाङ्गता भएको जनसंख्या रहेको छ | अपाङ्गताको किसिमको आधारमा हेर्दा सबैभन्दा बढी ५३.३% शारीरिक अपाङ्गता, ८.४% न्युन दृष्टियुक्त, ४.६% दृष्टिविहीन, ७.८% बहिरोपन, २.४% मनोसामाजिक अपांगता, ७.६% न्युन श्रवणशक्ति, १.६% बहिरोपन एवं दृष्टि विहिन, ५.५% मानसिक वा मनोसामाजिक १.५% वौद्धिक अपांगता, ०.६% अनुबंसिया रक्तास्राब, ०.४% अतिजम, ६.३% बहुअपाङ्गता, भएको जनसंख्या रहेको छ। त्यसैले गाउँपालिकाले मानव अधिकारमा आधारित बिकासको अवधारणा (Human Right Based Development Approach) अनुरुप विकासका विभिन्न क्रियाकलापहरुमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको (People Living With Disablity PLWD) सहभागिता र सहयोगका कार्यक्रमहरु संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१.२ आर्थिक विकास अवस्था

१.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

यस गाउँपालिकाको भौगोलिक विविधताले गर्दा यहाँको धरातलीय स्वरुपमा पनि विविधता पाइन्छ। यहाँ प्राय जसो भूभाग पाखो भिरालो भएको हुदा सबै खेतीयोग्य जमिनको उपयोग भएको छैन|कुल क्षेत्रफल मध्ये खेतीयोग्य जमिनको क्षेत्रफल ४४.३९ वर्ग कि.मि रहेको छ|यस गाउँपालिका बासीहरूको जीविकोपार्जनको मुख्य स्रोतको रूपमा कृषि व्यवसाय रहेको छ। अझैसम्म पनि परम्परागत पद्धतिमा आधारित यहाँको कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी मात्र बनेको छ भने भर्खर मात्र व्यावसयिक खेती तर्फ प्रयासहरू शुरु हुन थालेका छन्। यस मेल्लेख गाउँपालिकामा कुल खेतीयोग्य जमिन लगभग ३७.७३ बर्ग किलोमिटर रहेको छ|वडा अनुसार

यस मेल्लेख गाउँपालिका भौगोलिक आधारमा दुर्गम पहाडी गाउँपालिका भएको हुँदा हालसम्म एकदमै बढी मात्रामा रासायनिक मलखाद तथा विषादीहरुको खेतीपातीमा प्रयोग भइरहेको पाइदैन। तर बिस्तारै यातायातको सहज पहुँच, पशुपालनमा हुँदै गईरहेको हास, कृषि तथा पशुपालन भन्दा वैदेशिक रोजगारीमा युवाहरुको बढ्दो आकर्षणले गर्दा परम्परागत रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेको गोबरमलको प्रयोग बालीनालीमा घट्दै गईरहेको देखिन्छ।

१.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा विभिन्न धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरु पनि रहेका छन। जस मध्ये मेल्लेख गाउँपालिकाको वडानं.५, ७ र ८ विचमा अवस्थित विम्कोट दरबारले छुट्टै ऐतिहासिक महत्व बोकेको छ। यस्तै जिल्लाकै प्रसिद्ध धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल ऋषिदह ताल, झलाल, मैठामाण्डु, नन्दामाता, थलाकाबन्ड, फुल चढाउने, लिंमानी, डाफेताल, खापरमाण्डौ, सुगर दह, गंगाजमुना, चुलिकोट, भण्डारकोट, खापर र आकासे पुल ऋषिदह जस्ता थुप्रै धार्मीक तथा पर्यटकीय ठाउँहरु पनि यस मेल्लेख गाउँपालिका भित्र रहेका छन। डाँफे ताल र ऋषि तालले यो क्षेत्रको सुन्दरतामा थप योगदान पुर्याएका छन्|यी क्षेत्रको

अवलोकन गर्न दैनिक सयौं जसो पर्यटक आउने गरेका छन् | भोगौलिक हिसाबले विकट रहे पनि यो मेल्लेख गाउँपालिका प्राकृतिक रुपमा एकदमै सुन्दर र रमणीय ठाउँ रहेको छ। यहाँको प्राकृतिक सुन्दरता पर्यटकहरुलाई स्वागत गर्न प्रतिक्षारत छ तर आवश्यक पुर्वाधार र प्रचार प्रसारको कमीले हालसम्म पर्यटक उलेखनीय रुपमा आएको पाइदैन।यहांको मौलिक संस्कृति र विभिन्न नाचगानहरु जस्तै देउडा र जीवनपद्दति पनि पर्यटनको लागी आकर्षण हुन सक्छन्।

१.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

यस गाउँपालिकामा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरुको प्रयोग गरि स्थानीयस्तरमा लघु उद्योगहरु संचालन गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना रहेको छ।यस गाउँपालिकाको केन्द्रमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गरी संचालनमा रहेको छ।यस गाउँपालिका हाताभित्र नदि तथा खोला प्रसस्त रहेको हुँदा अधिकांश घरपरिवारहरु पिसानीका लागि परम्परागत पानी घट्टको प्रयोग गर्दछन भने कुटानीको लागि ढुंगे ओखल (परम्परागत ढिकी) को प्रयोग गर्दछन। हाल विद्युत सेवा बिस्तार भएसंगै कुटानी, पिसानी र तेल पेल्न केहि ठाउंहरुमा विद्युतबाट चल्ने मिलहरु पनि संचालन भएका छन्।एक वडा एक उत्पादनका आधारमा प्रत्येक वडामा एक एक वटा साना उद्योग स्थापना गरी संचालनमा रहेका छन।

यस मेल्लेख गाउँपालिका अछाम जिल्लाको साफेबगर नगरपालिका लगायत बाजुरा जिल्ला सँगका क्षेत्रका केहि बस्तीहरुबाट दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको किनमेलका लागि नजिक पर्ने हुँदा यस गाउँपालिका भित्रका विभिन्न स्थानहरुमा स्थानीय बजारहरुको बिकास भइरहेको छ।स्थानीय बजारहरुमा मुख्यगरि दैनिक उपभोग्य सामाग्रीहरुको बिक्रिवितरण हुने गरेको छ भने अन्य सामग्रीहरुका लागि गाउँपालिका भन्दा बाहिर जिल्ला भित्रका मझौला खालका बजारहरु जस्तैः साफेबगर र मंगलसेन बाट मालसामानहरु खरिद बिक्रि गर्ने गरिन्छ।यस बाहेक यस गाउँपालिकाका व्यापारीहरुले लत्ताकपडा, भाडाकुँडा आदिको लागि जिल्ला बाहिरका बजारहरु धनगढी, डोटी डडेलधुरा काठमाण्डौ जस्ता ठुला शहरहरुबाट समेत सामानहरु ल्याउने गरेको पाइएको छ।

स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणका कार्यहरु पनि तिव्रगतिमा भैरहेका हुँदा र मानिसहरुको चहलपहल पनि बढ्दै गैरहेको हुँदा थोक तथा खुद्रा पसल, होटेल तथा रेस्टुरेन्ट, हार्डवयर पसल, स्टेशनरी, सिलाइकटाईका साथै कृषि तथा अन्य स्यानीय श्रोत सामग्रीमा आधारित पेशा व्यवसायहरुको एकदमै सम्भावना रहेको छ। यस गाउँपालिकामा मानिसहरुले विभिन्न पेशा व्यबसाय गर्दै आइरहेका छन्।गाउँपालिकाका शाखाहरू बाट प्राप्त तथ्यांक अनुसार यस गाउँपालिकाका विभिन्न ठाउहरुमा साना पसल तथा व्यवसायहरु संचालनमा रहेतापनि व्यबस्थित ढंगले दर्ता भएर संचालन भएका छैनन।मुख्य व्यापार व्यवसायको रुपमा यस गाउँपालिका भित्र करीब २०० वटा रहेका छन्।जसमध्ये करीब १५० खुद्रा तथा थोक पसल, करीब १५ वटा होटेल/रेस्टुरेन्ट, १५ वटा सिलाइ कटाई, २ वटा हार्डवयर पसल, ८ बटा स्टेशनरी, र १० वटा क्लिनिक पसल/व्यबसाय रहेका छन्।

१.२.४ आम्दानी रोजगारी र वितीय सेवा

यस गाउँपालिकाको मुख्य पेशा कृषि रहेको देखिन्छ। यस मेल्लेख गाउँपालिकामा समुदाय स्तरमा विभिन्न बचत ऋण समुहहरुले समुह स्तरका बचत ऋण परिचालनका कार्यहरु गर्दै आइरहेका छन् भने यसका अतिरिक्त कार्यालयका बैंकिंग कार्यहरु र पैसा पठाउने तथा प्रासिका लागि प्रभु बैंकले शाखा खोलि बैंकिंगवित्तीय सेवा प्रवाह गर्दै आइरहेको छ। यस वाहेक साना किसान लघुवित्त ले पनि समुहगत बचत ऋण / संगै बैंकिंग सेवाहरु पनि उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ।

१.३ सामाजिक विकासको अवस्था

१.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

यस गाउँपालिकामा १ पन्ध्र सैयाको अस्पताल, ७ स्वास्थ्य चौकी, १ वटा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र र थप १० वटा बर्थिङ्ग सेन्टरहरुले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आएका छन्|यी संस्थामा पर्याप्त र उपयुक्त आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, उपकरण तथा सामग्रीको अभाव र आवश्यकता अनुसार दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको पनि कमी रहेको अवस्था छ। कूल जनसङख्या र स्वास्थ्यकर्मीहरुको अनूपातसमेत ज्यादै न्यून छ। यस गाउँपालिकामा अस्पताल भएतापनि जटिल रोगहरुको निदान र बिशेषज्ञ सेवाको लागि भने जिल्ला अस्पताल र जिल्ला बाहिर डडेल्धुरा, धनगढी जानु पर्ने अवस्था छ|गाउँपालिकामा विशेषगरी श्वासप्रश्वास जन्य रोग, पानी जन्यरोग, रक्तचाप, मृगौला सम्बन्धि रोग, दमको बिरामी र महिलामा पाठेघरको समस्या रहेको पाइन्छ।

१.३.२ शैक्षिक विकास

गाउँपालिकाभित्र कूल ४१ वटा शैक्षिक संस्था रहेका छन्। जसमध्ये आ.वि. ३२ वटा, माध्यामिक तहको ९ वटा, र क्याम्पस १ वटा रहेका छन्। गाउँपालिका क्षेत्रको साक्षरताको स्थिति हेर्दा पाँच वर्ष माथिको कूल २०३७३ जनसङ्ख्यामध्ये ७६.१ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्। लैङ्गिकताका आधारमा पुरुष ८३.८ प्रतिशत र महिला ६९.८ प्रतिशत साक्षर छन्। (*स्रोतः शिक्षा शाखा)*

१.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

खानेपानी तथा सरसफाइ बिना मानव जीवनको कल्पना गर्न सकिदैन। स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको कमीबाट ग्रामीण क्षेत्रमा खासगरी बलाबलिकाहरुमा समस्या देखिन्छ ।स्थानीय स्तरको खानेपानीको व्यवस्था गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको हो। यसपालिकाको खानेपानीको अवस्था हेर्दा ८५.५७ प्रतिशत पाइपबाट खानेपानी सुबिधा पुगेको छ जसमध्ये ७९.६१ प्रतिशतले सार्बजनिक धारा मार्फत खानेपानी सुबिधा प्राप्त गरेका छन्। सरसफाइको अवस्था तर्फ ९८.४७ प्रतिशतको घरमा चर्पीको व्यवस्था रहेको जसमध्ये ४३.८९ प्रतिशत सेफ्टीटयांकी सहित र बाँकी कच्ची खाल्डो भएको अवस्था रहेको छ। स्रोतः पालिका प्रोफाइल र सम्बन्धीत शाखा

१.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपालको संविधानले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाललाई सम्वोधन गर्दै लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्प सहित महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव विना समान वंशीय हक, सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी हक, राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागी हुने हक लगायतका हकको प्रत्याभुती गरेको छ। गाउँपालिकाले पाँच वर्ष भित्र बालविवाह मुक्त, महिला हिंसामुक्त र शत प्रतिशत महिला साक्षर गाउँ निर्माणको लागि आवश्यक पहल गरेको छ। महिलामैत्री गाउँपालिकाका लागि टोलटोलमा आमा समूह गठन भएका छन्। लक्षित वर्गका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ। सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट सबै वर्गलाई समेटने प्रयास भइरहेको छ। लक्षित वर्गका लागि आयमुलक कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन्। गाउँपालिका स्तरमा बाल, महिला, आदिवासी जनजाति तथा अपाङ्ग संजाल रहेका छन्। स्थानीय समिति तथा संरचना समावेशी स्वरुपमा गठन हुने गरेका छन् ।

अझैपनि सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन्। सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई गाउँपालिका स्तरीय योजनाले समेट्नेछ। गाउँपालिकामा महिला दलित जनप्रतिनिधिको उपस्थिति, महिलामैत्री कानून, महिला शिक्षक दरबन्दी, महिला संजाल विकास एवं महिलाहरूद्वारा सहकारी संस्था संचालन जस्ता पक्षहरू राम्रा छन्। त्यसैगरी विद्यालयमा महिला शिक्षिकाको व्यवस्था, सुत्केरी जाँच व्यवस्था र वृद्ध भत्ताको व्यवस्था गरिएको छ। यस गाउँपालिकाबासी नेपाल सरकारको सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, बाल सुरक्षा अनुदान र दलित वर्गहरू सामाजिक सुरक्षा भत्ताबाट लाभान्वित भएका छन्।

१.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

खेलकुद क्षेत्रमा युवाहरुलाई समेटी स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनसक्ति उत्पादन गरि पालिकाको चौतर्फी विकासका साथै, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय स्तरमा समेत खेलाडीलाई प्रतिस्पर्धामा उतारी पालिकाको र देशको नाम संसारभरि परिचित गराउन र खेलकुद तथा पर्यटन विकासमा समेत योगदान दिलाउन स्थानीय स्तरदेखि नै युवालाई खेलकुद क्षेत्रमा आकर्षित गर्न प्रशिक्षण, पूर्वाधार र कार्याक्रमहरुको आयोजना गर्न जरुरी छ। यस गाउँपालिकामा खेल मैदानको अभाब रहेको देखिन्छ|

१.४ पुर्बाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

१.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्बजनिक निर्माण

बदलिँदो परिस्थतिमा मानिसमा सहरीकरणको प्रवृत्ति एकदमै बढेर गएको अवस्था छ। त्यसले गर्दा बस्तीहरु बाक्लिदै गएका र स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी र जनताका आवश्यकता दुवैले एकीकृत सार्वजनिक सेवाहरुको माग गर्दै दवाव दिन्छन्।तसर्थ, यस्तो परिस्थितिमा सार्वजनिक सरोकारका भवनहरुको निर्माण र स्तरोन्नति अति नै जरुरी भएको छ र उपलब्ध बजेटबाट माग भएको सामुदायिक भवनहरुको निर्माण सम्भव रहेको अवस्था छ।लक्षित समुदायका लागि सामुदायिक आवसको अवधारणले यो क्षेत्रको विकासको सम्भावनालाई अझ खोलेको अवस्था छ।सार्वजनिक सेवाहरुको सेवा प्रवाहमा गाउँपालिका भरीमा जम्मा ८ वटा मात्र रहेका सामुदायिक तथा स्वास्थ्य सेवाका भवनहरुबाट सेवा राम्रोसँग प्रवाह गर्न असहज भएको अवस्था एकातिर छ, भने अर्कोतिर विभिन्न सामुदायिक संस्थाहरुले सकिय रूपमा काम गर्न समस्या भैरहेको अवस्था छ।तर, माग भएअनुसारका सामुदायिक भवन निर्माण भए पनि ती भवन पूर्ण उपयोगमा आउदैनन् कि भन्ने आशंका कायमै छ।

१.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

यस मेल्लेख गाउँपालिका सडक संजाल संग जोडिएको पालिका हो यस गाउँपालिकामा जम्मा १०.५ किलोमिटर कालोपत्रे सडक रहेको छ।गाउँपालिकाक सबै वडाहरुमा धुले तथा कच्ची सडकले छोएको छ|गाउँपालिकामा ढुंगाले छापेको बाटोको पनि प्रयोग गरेको पाइन्छ|गाउँपालिकामा करीब २० कि.मि ग्राभेल सडक र २०० कि.मि कच्ची तथा धुले सडक हाल गाउँपालिकाको पहलमा निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ।गाउँपालिका दुर्गम तथा भौगोलिक रूपमा कठिन स्थानहरुमा यातायात पहुँच पुर्याउन गाहो छ।

मेल्लेख गाउँपालिका सम्म पहुँचका लागि गाउँपालिकाले सार्वजनिक बससेवा संचालन गरी नागरिकलाई सेवा प्रवाह गरीरहेको छ।मेल्लेख गाउँपालिकाबाट साफेबगर बजार सम्म सहुलियत रुपमा पालिकाले बस संचालनमा ल्याएको छ।साफेबगर बजार देखि गाउँपालिकाको विभिन्न गाउँ बस्तिहरुमा नीजि तथा सार्वजनिक जीपहरु संचालनमा रहेका छन।निजि सवारि साधनको रुपमा मोटर साइकल पनि रहेका छन्। गाउँपालिकाको सदरमुकाम बाट सवारीसाधन चल्ने मूख्य रुटहरुमा धनगढी, महेन्द्रनगर र जिल्ला सदरमुकाम सम्म रहेको छ।जीपहरु मुख्यगरि मानिसहरु र सामानहरु ढुवानी र ट्र्याक्टरहरु मालसमान ढुवानीका लागि चल्ने गरेका छन्। सवारी साधन चल्ने सडकमार्ग नपुगेका बस्तिसम्म र समुदायसम्म पुग्नका लागि पैदलमार्ग हरुमा काठेपुल तथा झोलुंगे पुलहरु रहेका छन् |यस गाउँपालिकामा १ वटा मोटरेबल पुल, १ वटा बेली bridge र करीब १९ वटा झोलुंगे पुल रहेका छन् |

१.४.३ विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक विकास र सेवा सुविधा प्रवाह गर्न भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको भूमिका प्राथमिक तथा महत्वपूर्ण हुन्छ। सोमध्ये एक हो भरपर्दो ऊर्जा र सञ्चारमा मा सबैको पहुँच। दिगो विकास लक्ष्य २०३० ले पनि धान्न सक्ने ऊर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य लिएको सन्दर्भ छ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा र सूचना, सञ्चार र प्रविधि जस्ता विषयको विकासका सम्भावनाहरु प्रशस्तै छन्। खाना पकाउँदा ९६.५ प्रतिशत परिवार पूर्ण रूपमा दाउरा प्रयोग गर्ने भएको हुँदा सो को विस्थापन गर्न वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन वा विद्युतको उपयोगलाई उत्प्रेरित गर्ने सम्भावना देखिन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, अनुसार यस पालिकामा अझै पनि ९६.५ प्रतिशत परिवारमा पूर्ण रूपमा दाउरा प्रयोग गर्ने गरको पाइन्छ। अन्य परिवारले ग्याँस र मट्टीतेल प्रयोग गर्ने गरेका छन्। तसर्थ, बत्तीको लागि बिजुलीमा पहुँच करीब १०० प्रतिशत परिवारमा पुगीसकेको छ। त्यस्तै खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गर्ने ९६.५ प्रतिशतलाई वैकल्पिक ऊर्जा, ग्याँस वा इन्डक्सनतर्फ मोड्न पनि सहज छैन।

१.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

गाउँपालिका प्रोफाइल अनुसार यस गाउँपालिकाका मानिसहरुले सबैखालका सुचना तथा संचारका माध्यमहरुको प्रयोग गरेको देखिन्छ। सर्वेक्षणको तथ्यांकहरुको विश्लेषण गर्दा कूल सुचना तथा संचारका माध्यम प्रयोगकर्ता संख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ७३.२% मोवाइल फोन प्रयोगकर्ता रहेका छन्। यसैगरि ३४.२% रेडियो प्रयोगकर्ता, ४९.४% टेलिभिजन प्रयोगकर्ता, ३७.८%ले इन्टरनेट को सुविधा लिरहेका छन्। ***(स्रोतःराष्ट्रिय जनगणना २०७८)*** यस गाउँपालिकामा हुलाक सेवा रहेतापनि हाल संचारमा भएको प्रविधि विकासले गर्दा त्यति उपयोगी रहेको पाइदैन। तथापी सरकारी कागजातहरु/चिट्ठीपत्रहरु ओसारपसारका लागि भने हुलाकको नै प्रयोग हुने गरेको छ। यस गाउँपालिकाबाट प्रकाशन हुने स्थानीय पत्र-पत्रिका कुनैपनि छैनन भने राष्ट्रिय पत्र- पत्रिकाहरु भने प्रकाशन भएकै दिनमा नपुगे पनि अर्को दिन गाउँपालिकासम्म आइपुग्ने गरेको छ। यस गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको टेलिफोन प्रशारण लाइन विस्तार भइरहेको छ। तर नेपाल टेलिकमको जिएसएम मोबाइल सेवा उपलब्ध रहेको छ। यस गाउँपालिका भित्र नेपाल दुरसंचार प्राधिकरण (नेपाल टेलिकम) को रिपिटर टावरहरु रहेका छन। यसका अतिरिक्त छिमेकी पालिकाका विभिन्न ठाउँहरुमा टावरबाट समेत मेल्लेख गाउँपालिकाका केहि स्थानहरुमा मोबाइल नेटवर्कले काम गर्ने गरेको छ। हाल निजीस्तरबाट संचालित एनसेल दुर संचार सेवा प्रदायक कम्पनीले पनि आफ्नो सेवा संचालनका लागि गाउँपालिका क्षेत्रभित्र टावर निर्माण गरेको भएतापनि सर्वेक्षणको समयसम्म सेवा सुचारु भइसकेको छैन। यस गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमले जीएसएम सेवा अन्तर्गत ४ जी नेटवर्क सेवा प्रदान गरेको छ। त्यसैले नेपाल टेलिकमको जीएसएम मोबाइल प्रयोगकर्ताहरुले आधुनिक इन्टरनेट सेवाको उपभोग गरेका छन् भन्न सकिन्छ ।यस मेल्लेख गाउँपालिकामा रेडियो नेपालको केन्द्रिय तथा क्षेत्रीय प्रशारण सेवाले गाउँपालिका धेरैजसो बस्ती र समुदायमा कामगर्ने गरेको छ।

१.५ वन, वातवरण तथा बिपद, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

मानव, वन तथा वातावरण बीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको हुन्छ ।नेपालको संविधान धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणमा बस्न पाउने हकलाई नागरीकको मौलिकहकको रूपमा संरक्षण गरेको छ । वातावरण संरक्षणलाई थप मजबुत बनाउनका लागि स्थानीय सरकार संचालन ऐनले वन जंगल वातावरण पर्यावरण जलाधार र जैविक विविधता विषयको स्थानीय नीति, कानून, योजना, मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्ने अधिकार स्थानीय तहहरुलाई प्रदान गरेको छ ।

१.५.१ वन तथा जैविक बिबिधता

यस मेल्लेख गाउँपालिकाको कुल भू-भाग १३४.७८ वर्ग किलोमिटर मध्ये वनजंगलले ओगटेको क्षेत्रफल ८२.७४ वर्ग किलोमिटर रहेको छ।यस गाउँपालिकाका धेरैजसो वनक्षेत्र सामुदायिक वनको रुपमा रहेको छ भने केहि बनक्षेत्र धार्मिक तथा कवुलियत वन क्षेत्र भित्र पनि रहेको छ।यस गाउँपालिकामा करिब २७ वटा सामुदायिक वनहरु रहेका छन्।यी बनहरु सामुदायिक बनको आफ्नै बिधान अनुसार संचालन भएका छन ।यस गाउँपालिकामा बनजंगल क्षेत्र बढी भएको हुँदा जैविक विविधता पनि फरक फरक रहेको छ। मुख्यगरी यहाँको जंगलमा बाघ, भालु, नाउर, झारल, रतुवा, घोरल,बदेल,बादर, दुमस्सी, स्याल जस्ता जनावरहरु र चिल, कालिज, डाँफे,च्याखुरा,परेवा, मैना आदि जस्ता चराचुरुंगीहरुको बासस्थान रहेको पाइन्छ।त्यसैगरि रुख बिरुवाहरुमा सल्ला, बाँझ, चिराइतो, लोक्ता, लाली गुराँश आदि रहेका छन्।

यस मेल्लेख गाउँपालिकामा बाढी, पहिरो, हावाहुरी, नदि कटान, चटघाङ, आगलागी, कृषिबालीमा रोगकिरा तथा महामारीहरु मूख्य प्रकोपको रुपमा देखिएका छन्।यसका साथै विभिन्न अध्ययन तथा अनुसन्धानहरुले नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेशको अछाम, बाजुर, डोटी लगायत कर्णाली प्रदेशमा ठूलो भूकम्पको सम्भावना रहेको भन्ने देखिएको छ।भूकम्प जस्ता प्रकोपहरुको घटना घट्ने समयको यकिन गर्न गाह्रो भएता पनि अन्य प्रकोपहरु आउने समय निधित सिजन वा अवधि हुने भएकोले समयमै सुरक्षाका उपायहरु अवलम्बन गरि सम्भावित मानबिय तथा भौतिक क्षति कम गर्न सकिन्छ।यस गाउँपालिकामा नदिको कटान, बन जंगलमा हुने आगलागी, बर्षातको समयमा आउने भल/बाढी. पहिरो, चटयाङ आदि मूख्य प्रकोपको रुपमा रहेका छन्। पाखो भिरालो भू-बनावट र कम्जोर जमिन भएको कारणले बर्षेनी पहिरोमा परि धनजनको क्षति हुने गरेको देखिन्छ।राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक हेर्दा यस गाउँपालिकाका २ वडा बाढी जोखिममा, ८ वटै वडा पहिराको जोखिममा, ८ वटा वडा हावा हुरीको जोखिममा, ८ वटा वडा चटयाङ र असिनाको जोखिममा, ५ वटा वडा खडेरी र आगलागीको जोखिम मा रहेको पाएको छ ।प्राकृतिक प्रकोपबाट प्रभावित घरधुरी संख्या हेर्दा यस गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी पहिरो र आगलागिबाट भएको देखिन्छ। यहाँ विभिन्न खालका प्रकोपहरुले मानबिय क्षति धेरै भएको नदेखिए पनि घर, बिद्यालय, पशुचौपाया तथा बालीनाली क्षति भएको छ।मुख्यगरी पहिरो, चटपाङ, हावाहुरी, आगलागी, कृषिबालीमा रोगकिरा, तथा पशुचौपाया र मानिसहरुमा महामारी जस्ता प्रकोपहरुले मानबिय भौतिक क्षति विभिन्न समयमा गरेको छ।

१.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

पहाडी गाउँपालिका भएकोले भूक्षय तथा बाढी पहिरोको अत्यन्त जोखिम रहेको छ। जलाधार क्षेत्रहरुको पहिचान र संरक्षण हुन सकेको छैन। एकीकृत वातावरणीय व्यवस्थापनलाई विकास व्यवस्थापनमा एकीकृत गर्नु, वन तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्नु, प्रकोप पूर्व सूचनाको विकास गरी जोखिम न्यूनीकरण गर्नु, प्रकोप न्यूनीकरण गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक स्रोत तथा संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु, खोला किनाराहरूमा वर्षेपिच्छे हुने क्षतिलाई दिगो रूपमा नियन्त्रण गर्नु, प्रत्येक गाउँपालिका वासीहरुलाई वातावरण संरक्षणमा सचेत बनाउनु, जल, जमिन, जङ्गलको विनाश नियन्त्रण गर्नु, भू-क्षय, पहिरो बाढीजस्ता समस्याहरूको दिगो नियन्त्रण गर्नु यस क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू हुनु ।

१.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

संविधानले विपद् व्यवस्थापनलाई तीनै तहका सरकारको अधिकार सूचीमा राखेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले विपद् व्यवस्थापनको नीति, कानून, मापदण्ड, योजना वनाई कार्यान्वयन अनुगमन र नियमन गर्ने लागायत विपद् व्यवस्थापनका विविध अधिकार दिई स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाएको छ। यस गाउँपालिकामा महामारी, बाढी, पहिरो, नदी कटान, हावा हुरी, चट्याङ आदि प्रमुख प्रकोपहरूले धनजनको क्षति पुर्‍याउने गरेको छ। विपद्सँग लड्नका लागि गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना गरेको छ। स्थानीय भवन संहिता तर्जुमा नहुनु, प्राविधिक अध्ययन विना जथाभावी विकास संरचना निर्माणले विपद् जोखिम र विपद्का घटना बढ्दै जानु, जनचेतनाको कमी हुनु, प्राकृतिक र गैह्र प्राकृतिक प्रकोपमा वृद्धि हुँदै जानु, अन्तर निकाय समन्वय नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन्। मापदण्ड अनुसार सुरक्षित पूर्वाधार निर्माण गर्नु, भूकम्प प्रतिरोधी भौतिक संरचनाहरूको निर्माण गर्नु, भवन संहिता लागु गर्नु, कोरोना, झाडापखाला लगायत स्वास्थ्यजन्य माहामारी रोक्नु, वाढी पहिरोजन्य प्रकोप व्यवस्थापन गर्नु, विपद् व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघसस्था वीच समन्वय गर्नु, प्रकोप बारे जनचेतना विकास गर्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौती हुन् ।

१.५.४ महामारी तथा बिपद व्यवस्थापन

संविधानले विपद् व्यवस्थापनलाई तीनै तहका सरकारका अधिकार क्षेत्रभित्र समावेश गरेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐनले विपद् व्यवस्थापनको नीति कानून मापदण्ड र योजना बनाई कार्यान्वयन अनुगमन नियमन गर्ने लगायत विपद् व्यवस्थापनका विविध अधिकार स्थानीय तहलाई जिम्मेवार तुल्याएको छ। माहामारी, बाढीपहिरो, नदी तथा खोला कटान, हावाहुरी चट्याङ आदि प्रमुख प्रकोपहरुले यसपालिकामा धनजनको क्षति पुर्याउने गरेको छ। विपद्सँग लड्न पालिकाले विपद् व्यस्थापन कोषको स्थापना तथा यसको संचालन कार्यविधि पनि निर्माण गरेको छ।

१.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

संविधानको अनुसूचि ८ मा रहेको स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची र अनुसूचि ९ मा रहेको साझा अधिकारको सूची तथा सो को आधारमा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत कार्य विस्तृतिकरण समेतको आधारमा स्थानीय तहको अधिकार तथा योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिकाले आवश्यकता र पहिचानका आधारमा विभिन्न ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका र मापदण्ड स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा रहेका छन्। संविधान तथा प्रचलित कानून अनुसार गाउँ सभाबाट न्यायिक समिति, बिधायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट विषयगत समितिहरु गठन भइ तत्ससम्बन्धी बिषयमा क्रियासिलता उन्मुख रहेका छन्। साथै समुदाय र नागरीक समाज समेतको सहभागितामा सहभागितामुलक योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट, नीति तथा कार्यक्रमलाई स्थानीय पत्रपत्रिका, वेबसाइट तथा सूचनापाटी मार्फत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास निरन्तर रुपमा भइरहेको छ।

१.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो। यसका लागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समदुाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ। संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो। गाउँपालिकामा ४४ सदस्यीय गाउँ सभा तथा १७ सदस्यीय गाउँ कार्यपालिकाको व्यवस्था छ। गाउँको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही ५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, गाउँ शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, गाउँ स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमनर सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्यसम्पादन गर्दै आएका छन्। सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ। गाउँपालिकाले आफ्नो आठ बर्षे कार्यकालमा लगभग ४५ वटा ऐन, कानुन, कार्यविधि, मापदण्ड र निर्देशिका तर्जुमा गरी गाउँपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेकोछ।

स्थानीय तहको निर्वाचन २०७४ पश्चात निर्वाचित जनप्रतिनिधिको सक्रिय पहलमा संघियता कार्यन्वयनको शुरुआती चरण पूरा गरि २०७९ मा दोस्रो स्थानीय तहको निर्वाचन भएको छ। कुनै पनि नीति तथा कानून नभएको अवस्थामा नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको मुख्य जिम्मेवारी नै स्थानीय ऐन, नीति, निर्देशिका तथा कानून निर्माण गरी मेल्लेखमा सुशासन कायम गर्नु रहेको थियो। आवश्यक कर्मचारी पदपूर्ति नभएको साथै भएका कर्मचारी पनि गाउँपालिकाको कार्य व्यवस्थापनमा अभ्यस्त नभैसकेको अवस्थामा पालिकाका नियमित कार्य संचालनमा समेत चुनौतीको सामना गर्नु परेको थियो। भौतिक पूर्वाधारको अभावले गर्दा शुरुआती बर्षमा कार्य सम्पादनमा ठुलो कठिनाई भएको थियो,जसले गर्दा अधिकांश समय भौतिक पूर्वाधार तथा कार्यालय संचालनका लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन खर्चनु परेको थियो ।

१.६.२ सँगठनात्मक विकास

गाउँ कार्यपालिकाको प्रमुखको रुपमा अध्यक्ष र उपाध्यक्षको रुपमा निर्वाचित पदाधिकारी रहने व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी उपाध्यक्षले न्यायिक समितिको नेतृत्व गर्ने व्यवस्था रहिआएको छ। गाउँ कार्यपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत (सातौं तह) को रुपमा नेपाल सरकारको निजामती सेवाको प्रशासन सेवा, सामान्य प्रशासन समूह अन्तर्गतको राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीको अधिकृतलाई नेपाल सरकारले खटाउने व्यवस्था गरिएको छ। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत अध्यक्ष प्रति उत्तरदायी रहने व्यवस्था छ भने निजले गाउँसभाको सचिवको हैसियतले समेत कार्य गर्ने भएकाले निज गाउँ सभा प्रति समेत उत्तरदायी हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको प्रत्यक्ष मातहतमा प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा, पूर्वाधार विकास शाखा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक विकास शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, र आन्तरिक लेखापरीक्षण एकाइको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ।

प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत प्रशासन उपशाखा, राजश्व उपशाखा, योजना तथा अनुगमन उपशाखा र कानून एकाइ रहने व्यवस्था भएको छ। यसै शाखाले गाउँपालिकाभित्र रहेका ८ वटै वडाहरूसँग समन्वय गर्ने व्यवस्था पनि रहेको छ। पूर्वाधार विकास शाखा अन्तर्गत सडक, सिँचाइ तथा अन्य पूर्वाधार विकास उपशाखा, भवन तथा वस्ती विकास उपशाखा र वातावरण तथा विपद्व्यवस्थापन एकाइ रहने व्यवस्था छ। स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण उपशाखा र महिला बालबालिका र समाज कल्याण उपशाखाको व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी विद्यमान सङ्गठन संरचना अन्तर्गत प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मातहतमा स्वास्थ्य र कृषि/पशु तर्फका निकायहरू (प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय, कृषि विकास शाखा र पशु सेवा केन्द्र) रहने व्यवस्था भएको देखिन्छ ।

संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनःसंरचना प्रक्रियाबाट नवगठित यस गाउँपालिकाको सम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचतबाट निर्वाचित गाउँ कार्यपालिका मार्फत गाउँपालिकाको कार्य संचालन हुँदै आएको छ । गाउँपालिकाको विद्यमान कर्मचारी दरबन्दी विवरण अनुसार प्राविधिक र अप्राविधिक दुवै प्रकृतिका कर्मचारीहरूको दरबन्दी यस कार्यालयमा रहेका छन्। स्थानीय तहमा कर्मचारी दरबन्दीहरू समायोजन भएको र यस गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयमा अझैसम्म सबै पदहरूको सङ्ख्या स्पष्ट हुन नसकेको व्यहोरा यस कार्यालयको प्रशासन शाखाबाट जानकारी हुन आएको छ। नेपालको संविधानबाट स्थानीय तहको लागि निर्दिष्ट अधिकार, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहको लागि तोकेको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा वदलिँदो शासकीय स्वरुप अनुसार स्थानीय तहप्रतिको नागरिकको अपेक्षा एवं परिवर्तित शासकीय स्वरुपलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक साधन/स्रोत र सोको व्यवस्थानको लागि विद्यमान जनशक्ति पर्याप्त देखिंदैन। यस सन्दर्भमा सङ्ख्यात्मक एवं गुणात्मक रुपमा बढोत्तरी गर्नु जरुरी देखिन्छ।

१.६.३ स्रोत परिचालन

गाउँपलिकाको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवम् काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार एवम् विकास साझेदारबाट स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, स्थानीय निकायको आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत

पालिकाको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी गरिब, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक, आर्थिक दृष्टिकोणबाट पिछडिएका वर्ग र समुदाय एवम् क्षेत्रको समेत पहुँच र स्वामित्व रहने गरी सन्तुलित तवरबाट स्थानीय सेवा प्रवाह एवम् विकास निर्माण कार्य र शासन प्रक्रिया जनमुखी, जवाफदेही, मितव्ययी, पारदर्शी, उत्तरदायी, समावेशी, समतामूलक, सहभागितामूलक, दिगो र गुणस्तरयुक्त गराउँदै स्थानीयस्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी सोहि वमोजिम स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ। मेल्लेख गाउँपालिकाले हाल सम्म पनि स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा नगरेकोले सम्वन्धित मन्त्रालय तथा स्रोत प्रदायक निकायको कानून, ऐन, निर्देशिका तथा कार्यविधिका आधारमा स्रोत परिचालन गर्ने गरेको छ ।

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय अन्तर्गत स्रोत परिचालन समन्वय शाखाले सबै ७५३ पालिकाहरूलाई स्थानीय तहको राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिगत अध्ययन अनुसन्धान तथा विश्लेषण, आन्तरिक श्रोत साधनको पहिचान र परिचालनमा सहजिकरण तथा समन्वय, राजस्वको आधार विस्तारमा प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन, राजस्व सूचना तथा तथ्यांक आदान प्रदान प्रणाली विकास, अनुसन्धान र प्रकाशन, स्थानीय आर्थिक विकास सम्वन्धी कार्यमा सहजिकरण, राजश्व परिचालन क्षमता लेखाजोखा र सुधार, राजश्व परिचालनमा स्थानीय तहमा उत्कृष्ट देखिएका कार्यको अन्य स्थानीय तहसँग अनुभव आदान प्रदान, स्थानीय तहको राजश्व परिचालनमा भएका विवाद समाधानका लागि समन्वय, स्थानीय राजस्वको मुल्याङ्कन, स्थानीय तहको प्राकृतिक श्रोत साधन सम्बन्धी कर तथा राजस्व व्यवस्थापनमा सहयोग र समन्वय तथा स्थानीय तहको वार्षिक आयव्ययको अभिलेख र वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन सम्बन्धी कार्य गरिरहेको छ र सोहि शाखाको समन्वय तथा सहजिकरणमा मेल्लेख गाउँपालिकाको स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन हुने गरेको छ।

१.६.४ योजना व्यवस्थापन

सोह्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारले "**आत्मनिर्भरता उन्मुख समृद्ध सुदूरपश्चिम**" लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाको तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकासका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीति सहितको योजना आवश्यक पर्दछ। त्यसैले यस गाउँपालिकाले पनि सोह्रौं योजना तथा सुदुरपश्चिम प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ती हुने गरी आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ। योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ।

राज्य पुनर्संरचना मार्फत मेल्लेख गाउँपालिकाको स्थापना भएसँगै यस गाउँपालिकाले प्रचलित कानून तथा ऐन वमोजिम योजना व्यस्थापन गरी योजनाबद्ध विकासको सुरुआत गरेको छ। उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा रहेको राजस्व परामर्श समितिको सिफारिसमा गाउँ सभाद्वारा बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुमोदन गरी बार्षिक

योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्ने नियमित परम्परा रहेको छ भने निर्माणाधीन आवधिक योजनाले योजनाबद्ध विकासमा थप योगदान हुने अपेक्षा गरिएको छ। स्थानीय तह गठन भए पश्चात् स्थानीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कामहरू शुरुवात भएका छन्। आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा स्थानीय रूपमा वित्तीय कारोबार सीमित रहेको थियो भने आ.व. २०७४/७५, आ.व. २०७५/७६, आ.व. २०७६/७७, आ.व. २०७७/७८, आ.व. २०७८/७९, आ.व. २०७९/८० र आ.व.२०८०/८१ को लागि पूरा अवधिको बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिएको छ भने आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ को बजेट कार्यान्वयनको अन्तिम क्रममा रहेको छ। मेल्लेख गाउँपालिकाले गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शाखा प्रमुखहरूको नेतृत्वमा आवश्यकता अनुसार हरेक कार्यक्रमको अनुगमन गरिरहेको छ।

परिच्छेद – २

२.१ पृष्ठभुमीः

नेपाल सरकारले देशको आर्थिक विकास र समृद्धिको लागि "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को दीर्घकालीन लक्ष्य निर्धारण गरेको छ। योजनाबद्ध विकास प्रयासका लामो अभ्यासको बाबजुद योजनाको उपलब्धि लक्ष्य अनुरूप हुन सकिरहेको छैन। यथार्थमा आवधिक र रणनीतिक योजना तर्जुमाले मात्र योजनामा उल्लिखित उदेश्य एवम् लक्ष्यहरू प्राप्त हुन सक्दैनन् । यसका लागि गुणस्तरीय र कार्यान्वयन योग्य आयोजना छनोट गर्नुपर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक पर्दछ। सङ्घीयता कार्यान्वयनको आठौ वर्षको अन्त्यसम्म आउँदा समेत तीनै तहमा तत्काल कार्यान्वयन गर्न सकिने आयोजनाहरूको पहिचान र प्राथमिकता समेत निर्धारण हुन नसकिरहेको अवस्था छ। फलस्वरूप सीमित स्रोत साधनबाट अधिकतम उपलब्धि हासिल हुने गरी आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन।

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धीविषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ। स्थानीय योजना तर्जुमाका लागि नेपालको संविधान लगायत सङ्घीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय कानून तथा नीतिहरूले दिशानिर्देश गरेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले गाउँ÷नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक र विषय क्षेत्रगत मध्यमकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाइ लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उदेश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तर सम्बन्धित

विषयहरूलाई ध्यान दिनुपर्ने र प्राथमिकता दिनुपर्ने विषयहरू ऐनले निर्धारण गरेको।ऐनको दफा २४ को उपदफा ४ मा गाउँपालिकाले योजना बनाउँदा मध्यम तथा दीर्घकालीन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूची समेत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १७ मा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपणसहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ।ऐनले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा विषय क्षेत्रगत रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको उद्देश्य, लागत, तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफल र उपलब्धि र सञ्चालित आयोजनाको हकमा गत आर्थिक वर्षमा छुट्याएको खर्च अनुसार लक्ष्य हासिल भए नभएको विवरण खुलाउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ।ऐनले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न आयोजना बैङ्कको आवश्यकतालाई लक्षित गरेको।आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा १७ ले आयोजनाको वर्गीकरण, आधार, मापदण्ड निर्धारण र आयोजना बैङ्क सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ ।आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ को नियम २६ को उपनियम (८) मा राष्ट्रिय योजना आयोगले स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्क स्थापना गर्न तथा आयोजनाको पहिचान, मूल्याङ्कन, छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्न आवश्यक सहजीकरण गरिदिन सक्ने व्यवस्था गरी स्थानीय तहमा आयोजना बैङ्क स्थापनाको आवश्यकतालाई औंल्याएको छ ।यसैगरी सङ्घीय बजेटबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गरिने आयोजनाहरूको राष्ट्रिय आयोजना बैङ्कमा अनिवार्य प्रविष्टि गर्नुपर्ने र राष्ट्रिय आयोजना बैङ्कमा समावेश नभएको आयोजनाको लागि बजेट विनियोजन गर्न नपाइने समेत व्यवस्था गरी आयोजना बैङ्क स्थापनालाई अनिवार्य बनाइएको छ ।

२.२ आवश्यकता र औचित्य

विकास आयोजना चक्रका प्रमुख चरणहरू मध्ये आयोजना तर्जुमा (Project Formulation) पहिलो प्रमुख चरण हो । यस चरणमा आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन, वित्तीय तथा जोखिम विश्लेषण र छनौट आदि कार्य गरिन्छ । विशेष गरी आयोजनाको पहिचान, पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन (Detailed Project Report) को आधारमा मात्र आयोजनाको सही पहिचान र त्यसको प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ । प्राथमिकताका आधारमा छनौट गरिएका आयोजनाहरूका लागि आर्थिक स्रोत जुटाउन र आयोजनाको प्रकृति र स्वरूपको आधारमा आयोजना कार्यान्वयनको प्रक्रियागत ढाँचा समेत सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४; अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४; आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ र तत्सम्बन्धी नियमावली, २०७७ को व्यवस्थाले रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन तथा मूल्याङ्कन, प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य

आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सोअनुसार स्रोत साधनको विनियोजन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि आयोजना बैङ्क स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ। उपलब्ध कानूनी व्यवस्था बमोजिम स्थानीय तहमा आयोजनाको पहिचान, संभाव्यता अध्ययन, डिजाइन तथा लागत अनुमान, लागत लाभ विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण बिना नै आयोजना छनौट र बजेट विनियोजन गर्ने र बजेट विनियोजन पश्चात् आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन, सर्भेक्षण र विश्लेषण गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्ने प्रचलन रहेको छ। यसबाट प्रतिफलमूखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा संभाव्य आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण भई आयोजना सम्पन्न गर्न पर्याप्त बजेट विनियोजन नहुने, आयोजना समयमै सम्पन्न नहुने र गुणस्तर कायम गरी आयोजना सम्पन्न नहुने स्थिति कायम रहेको छ। आयोजनाको पहिचान, अध्ययन तथा विश्लेषण र प्राथमिकता निर्धारण विना नै आयोजना छनौट गर्दा धेरै सङ्ख्यामा हचुवाको भरमा टुक्रे आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन हुने र यसबाट ठोस उपलब्धि हासिल हुन नसक्ने समस्या विद्यमान रहेको छ। पूर्व तयारी विना र तदर्थमा आयोजना छनौट र कार्यान्वयन गर्दा कार्यान्वयनको चरणमा आउने विभिन्न समस्या र जोखिम पहिचान हुन नसकी यस प्रकार कार्यान्वयन हुने आयोजनाबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन सकिरहेको छैन र कतिपय अवस्थामा प्रत्युत्पादक समेत बन्न पुगेका छन्। यी समस्या समाधान गरी बढी प्रतिफलमुखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य (Financially and Economically Viable) आयोजना छनौट गर्न आयोजना बैङ्क आवश्यक रहेको छ। तसर्थ यसै विषयलाई मध्यनजर गर्दै राष्ट्रिय योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७४ को दफा ६ (क) को उपदफा (४) मा लागत लाभ लगायतका विविध विश्लेषणका आधारमा आयोजना बैंक (Project Bank) तयार गर्ने/गराउने प्रावधान रहेको छ। यस्तो आयोजना बैङ्क राष्ट्रिय तहमा मात्रै नभई प्रदेश र स्थानीय तहमा समेत तयार गर्नु जरुरी छ।

२.३ उद्देश्य

स्थानीय अर्थतन्त्रमा अधिकतम फाइदा पुर्याउने, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा गुणात्मक सुधार गर्ने र उत्थानशील पूर्वाधार विकास र संस्थागत क्षमता सुदृढीकरणमा स्थानीय स्रोतसाधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने रणनीतिक महत्वका आयोजनाको पहिचान, लेखाजोखा, छनौट र प्राथमिकीकरण सहितको विवरण तयार गर्नु आयोजना बैङ्कको मूल उद्देश्य हो। यसको विशिष्ट उद्देश्य देहायबमोजिम रहेका छन्:

- तथ्यपरक विधि र मापदण्डमा आधारित आयोजना पहिचान, लेखाजोखा (पूर्व मूल्याङ्कन), छनौट, प्राथमिकीकरण गर्ने प्रणालीको विकास र अभ्यास गर्नु;
- स्थानीय तहमा स्थानीय आयोजना बैङ्क व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरी आयोजना छनौट प्रणालीको विकास गर्नु;
- प्रतिफलमूखी, वित्तीय र आर्थिक रूपमा सम्भाव्य (Financially & Economically Viable) आयोजना छनौट गर्नु;

- मध्यमकालीन खर्च संरचना र बजेट तर्जुमामा विनियोजन कुशलता र लगानीको प्रतिफल सुनिश्चित गर्नु;
- आयोजना बैङ्क र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग तादात्म्यता कायम गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमहरूमा बजेट विनियोजन सुनिश्चित गर्नु;
- स्थानीय तहको बजेट विनियोजनमा दक्षता, आयोजना व्यवस्थापनमा कुशलता र योजना सुशासनमा प्रभावकारिता कायम गरी सार्वजनिक स्रोतको अधिकतम उपयोग (Value for Money) स्थापित गर्नु ।

२.४ विकास आयोजनाहरुको वर्गिकरण

मेल्लेख गाउँपालिकाले आगामी आर्थिक वर्षहरुमा संचालन गर्ने आयोजनाहरुलाई निम्न दुई भागमा विभाजन गरी यस आयोजना बैंकमा समावेश गर्नेछ ।

क. पुर्वाधार विकास आयोजना

ख. सामाजिक विकासका आयोजना

क. पुर्वाधार विकास आयोजनाहरुः

- यातायात पुर्वाधार आयोजना(जिल्ला सदरमुकामबाट गाउँपालिकको केन्द्र र वाको केन्द्र जोड्ने र विद्यमान सञ्जालमा सुधार हुने यातायात पुर्वाधारमा नयाँपन/ आयाम थप वा साविक संरचनाको स्तरोन्नति हुने आयोजनाहरु)
- कृषि तथा सिँचाइ पुर्वाधार आयोजना(कृषिजन्य उपजको उत्पादन/भण्डारण/बजारीकरणका लागि नयाँ पुर्वाधारको विकास र विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने, रैथाने जातका वा अग्यानिक कृषिजन्य बाली वस्तु आदिको उत्पादन/ भण्डारण/बजारीकरणमा योगदान हुने आयोजनाहरु)
- औद्योगिक/व्यापारिक पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधारको विकास हुने वा राष्ट्रिय उत्पादनमा योगदान दिने विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने,स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित हुने कार्यक्रम सम्बन्धि आयोजनाहरु)
- शैक्षिक पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधार विकास हुने तथा शैक्षिक गुणस्तरमा वृद्धि हुने र विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने, अधिकतम विद्यार्थी लाभान्वित हुने आयोजनाहरु)
- स्वास्थ्य पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधार विकास एवंम् स्वास्थ्यको गुणस्तर वृद्धि हुने र विद्यमान पुर्वाधार सुधार हुने, पहिलो नसमेटिएका सेवाग्राहि समेटिने वा नयाँ सेवा विस्तार हुने आयोजनाहरु)

- खेलकुद पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधारको विकास हुने विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने खेलमैदानको हकमा १००० भन्दा बढी र कर्भड हल वा भवनको हकमा ५०० भन्दा बढी लाभग्राही हुने आयोजनाहरु)
- उजा पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधारको विकास हुने वैकल्पिक उर्जा उत्पादन हुने आयोजनाहरु)
- खानेपानी तथा सरसफाईको गुणस्तरमा सुधार हुने आयोजनाहरु
- फोहरमैला व्यवस्थापन पुर्वाधार आयोझना(नयाँ पुर्वाधारको विकास हुने विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने अस्पतालजन्य वा उद्योगजन्य फोहर व्यवस्थापन हुने र अन्य फोहर व्यवस्थापन हुने आयोजनाहरु)
- भवन निर्माण आयोजना (नयाँ भवन निर्माण हुने, पुराना भवनमा सुधार हुने नेपाली परम्परागत निर्माण प्रविधि एवम् वास्तुकला झल्कने भवन निर्माण हुने आयोजनाहरु)
- वस्ती विकास आयोजना(नयँ वस्तीको विकास हुने र पुरानो वस्तीमा सुधार हुने प्राकृतिक प्रकोपबाट विस्थापित वा घरवारविहिन विपन्नहरुको लागि वस्ती विकास हुने आयोजनाहरु)
- वन, वातावरण, नदि र जलाधार संरक्षण आयोजना(नयाँ क्षेत्र समेटिने वा नयाँ पुर्वाधार विकास हुने, आयोजनाले संरक्षण गर्ने जमिन ७० हेक्टर भन्दा बढी हुने भए वा आवश्यकताको आधारमा सो भन्दा कम जमिन हुने भएका आयोझनाहरु)
- पर्यटन पुर्वाधार आयोजना(नयाँ गन्तव्यको विकास हुने, विद्यमान गन्तव्यमा सुधार हुने, आन्तरिक र बाह्य पर्यटन दुवै प्रवर्द्धन हुने आयोजनाहरु)
- विपद् व्यवस्थापन पुर्वाधार आयोजना(विपद् वा आपतकालिन सेवा व्यवस्थापनको लागि नयाँ पुर्वाधारको विकास वा दमकल, एम्बुलेन्स उद्धार र खोजी कार्यका साधन लगायतको व्यवस्था हुने विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार वा विद्यमान स्रोत साधन लगायतमा सुधार हुने आयोजनाहरु)
- सुचना तथा संचार सम्बन्धि पुर्वाधार आयोजनाहरु(गाउँपालिकाले वा वडा कार्यालयले सञ्चालन गरेका वा गर्नुपर्ने कार्यहरुका सम्बन्धमा सरकार र आम नागरिकबिच सुचनाको आदानप्रदान प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा हुने पुर्वाधारको विकास हुने आम संचारका माध्यमलाई व्यवस्थित र प्रभमवकारी बनाउने कार्यमा टेवा पुग्ने र सुचना तथा संचार सम्बन्धि अन्य कार्यमा टेवा पुग्ने पुर्वाधारको विकास हुने आयोजनाहरु)
- विवध पुर्वाधार आयोजना(नयाँ पुर्वाधारको विकास हुने, विद्यमान पुर्वाधारमा सुधार हुने स्थानीय क्षेत्रको आर्थिक विकास वा सुरक्षामा टेवा पुग्ने पुर्वाधारको विकास हुने अन्य आयोजनाहरु)

सामाजिक विकास आयोजनाहरुः-

- ✓ स्वास्थ्य र पोषण सम्बान्धि आयोजना(स्वास्थ्य र पोषण सेवाको विस्तार हुने गुणस्तर सुधार हुने आयोजनाहरु)
- ✓ शैक्षिक क्रियाकलापसम्बन्धि आयोजना(शैक्षिक क्रियाकलापको क्षेत्र वा दायरा विस्तार हुने गुणस्तर सुधार हुने आयोजनाहरु)
- ✓ आर्थिक विकास सम्बन्धि आयोजना(बेरोजगारहरुको श्रम क्षमताको विकास उद्यमशील क्षमताको विकास वा रोजगारमा रहेका श्रमिक र घरेलु तथा साना उद्यमीहरुको क्षमता विकास हुने रोजगारी प्रवर्द्धन नयाँ व्यवसाय वा व्यवसायको स्तरोन्नतीको लागि प्राविधिक सहयोग सहुलियतपुर्ण कर्जा उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन लगायतका कार्य)
- ✓ सामाजिक विकास सम्बन्धि आयोजना(लोपन्मुख समुदाय दलित विपन्न असहाय महिला बालबालिका ज्येष्ठ नागरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदिवासी/जनजाति सीमान्तकृत समुदाय प्रकोप पीडित हिसां पीडित र लैङ्गिक र योनिक अल्पसंख्यक लगायतका लक्षित समुदायको सशक्तिकरण संरक्षण वा निर्णय प्रकृयामा सहभागिता वृद्धि हुने र सामाजिक विकास सम्बन्धि अन्य कार्य हुने आयोजनाहरु)
- ✓ भाषा साहित्य कला र संस्कृतिको विकास सम्बन्धि आयोजनाहरु(भाषा साहित्य कला र संस्कृतिको विकास र सोको संरक्षण वा प्रवर्द्धन हुने वा सोबाट सरकारी निकाय वा सम्बन्धित समुदायलाई आर्थिक लाभ प्राप्त हुने आयोजनाहरु)
- ✓ संस्थागत क्षमताको विकास सम्बन्धि आयोजना(गाउँपालिका वा वडा तहको संस्थागत नीति, संगठन मानव संसाधन शुशासन प्रवर्द्धन अन्तरनिकाय समन्वय सुचना व्यवस्थापन लगायतको क्षमता विकास हुने आयोजन)
- ✓ अनुसन्धान तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन आयोजना(संघ प्रदेश र गाउँपालिकाको लगानीमा कार्यान्वयन भएका आयोजनाहरुको प्रभाव मुल्याङ्कन हुने आयोजना गाउँपालिकाको विशेष महत्वका अनुसन्धान/सर्वेक्षण वस्तुस्थिति विवरण तयार वा तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्य हुने आयोजनाहरु)
- ✓ विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धि आयोजना(विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा हुने नवप्रवर्तन/आविष्कारलाई प्रोत्साहन हुने र विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धि ज्ञान र सीपको विकास वा प्रसार हुने उत्पादन र रोजगारी वृद्धि गर्न विज्ञान र प्रविधिको प्रयोग हुने आयोजना)
- ✓ विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि आयोजना(उद्धार वा खोज कार्य)

२.५ विकास योजनाहरूको विवरण

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
१.	आधारभुत तथा माध्यमिक शिक्षा व्यवसायिक र सिपयुक्त शिक्षा संचालन गर्ने कार्यक्रम					
२.	शिक्षालाई नेट इन्टरनेट मार्फत प्रविधि सँग जोड्ने कार्यक्रम					
३.	खेलकुदको विकासका लागि चौखुट्टे मिनिकवडहल निर्माण गर्ने					
४.	चिसापानी सुगरदह वृहत्त लिफ्ट खानेपानी योजना					
५.	एक घर एक धारा, एक पोखरी, एक करेसाबारी निर्माण					
६.	वासुधारा चौराठाटी फुलचडाउने गाज्रा मल्लेपानी बिष्ट वाडवृहत्त खानेपानी योजना निर्माण					
७.	१५ सैयाको आधारभुत अस्पताल भवन निर्माण					
८.	बाकी रहेका वडा कार्यालयहरुको प्रशासनिक भवन निर्माण					
९.	सफा सुन्दर बस्ती निर्माण योजना					
१०.	फोहरमैला व्यवस्थापन तथा प्रशोधन गर्ने नविनतम प्रवधि सहितको ल्याण्डफिल्ड साइड निर्माण					
११.	आधारभुत अस्पतालमा स्वास्थ्य					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	उपकरण खरिद व्यवस्थापन तथा सेवा प्रदान गरिने कार्यक्रम					
१२.	विपद् जोखिम बस्ति स्थानान्तरण घर आवास बस्ति व्यवस्थापन योजना					
१३.	कृषि पर्यटकिय प्रवृद्धन तथा महोत्सव कार्यक्रम					
१४.	प्रत्येक वडामा टोलविकास संस्थाका लागि सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम					
१५.	एकल महिलाहरुलाई व्यवसायिक तालिम माफत क्षमता विकास गर्ने कार्यक्रम					
१६.	अनाथ बालबालिकाका लागि आवाशिय शिक्षा कार्यक्रम					
१७.	नागरिक स्वास्थ्य उपचार सेवाका लागि निशुल्क ऐम्बुलेन्स सेवा कार्यक्रम					
१८.	मेल्लेख चौखुट्टे सालडाँडा ठाटी सडक कालोपत्रे योजना					
१९.	चौखुट्टे सरानी गाज्रा ठाटी गोपालेगाउँ खानिखेल सडक कालोपत्रे योजना					
२०.	विम्कोट हात्तीकोट कुस्कोट सडक कालोपत्रे योजना					
२१.	रिठा विरावगर ठाँटी ऋषिदह सडक कालोपत्रे योजना					
२२.	नन्देगडा जयगड सडक					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	कालोपत्रे योजना					
२३.	नन्देगडा सुएडी शोडषा ऋषिदह सडक कालोपत्रे योजना					
२४.	विमकोट मेल्लेख सडक स्तरउन्नती ग्राभिल योजना					
२५.	हात्तिकोट महरवाडा मेल्लेख सडक स्तरोउन्नती ग्रभिल योजना					
२६.	हात्तिकोट खाडा चौखुट्टे सडक स्तरउन्नती ग्राभिल योजना					
२७.	राफाँ गोलाघाट चौखुट्टे सडक स्तरोन्नती तथा ग्राभिल					
२८.	मेल्लेख सुएडी गंगाजमुना पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण					
२९.	विम्कोट गाञ्रीगाउँ नन्देगडा सडक स्तरोन्नती तथा ग्राभिल					
३०.	गोपालेगाउँ धामिगाउँ सडक स्तरोन्नती तथा ग्राभिल					
३१.	शेरा छाप्रे जिजाका ग्रामिण सडक निर्मान्देगडा सडक स्तरोन्नती तथा ग्राभिल					
३२.	नाङमाण्डौ चौखुट्टे सडक स्तरोन्नती ग्राभिल					
३३.	मेल्लेख चौखुट्टे काटेगाउँ नवाघर षोडशा ऋषिदह सडक कालोपत्रे					
३४.	वगुडा मल्सेपनि सडक निर्माण					
३५.	लिफ्रु छिपछिपे सडक निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
३६.	चिण्डेना गाज्रा सडक निर्माण					
३७.	विद्युत्त लाइन विस्तार सबै वडाहरुमा					
३८.	नदाइ नन्दामाता पर्यटकीय धार्मिक स्थल निर्माण आयोजना					
३९.	बिरावगर शिवमन्दिर निर्माण योजना					
४०.	ऋषि माण्डौ धार्मिक पर्यटकीय मार्ग निर्माण					
४१.	हाइवे सडकहरुमा सडक बत्ति जडान योजना					
४२.	वडाका सिमानाहरुमा गेट निर्माण					
४३.	बस्ती सौन्दर्यताका लागि वडातहका पदमार्गहरु Rcc गरिने कार्यक्रम					
४४.	पुरातात्विक संरचनाहरुको संरक्षण सम्वर्द्धन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम					
४५.	गाउँपालिकाका सबै धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरु समावेश हुने गरी एकीकृत गाउँ पर्यटकीय गुरुयोजना निर्माण कार्यक्रम					
४६.	विम्कोट दरबारमा पर्यटकीय संग्राहालय निर्माण					
४७.	खापरमाण्डौ रोल र सैन पदमार्ग, घेरपर्खाल सहित मन्दिर निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४८.	फुलचडाउने मन्दिर निर्माण					
४९.	नन्देगडा चुलीकोट पदमार्ग निर्माण					
५०.	षोडशा देखि डाफे ताल हुँदै नदाइ नन्दामाता सम्म पदमार्ग निर्माण					
५१.	बिष्टबाडा कुडी फुलचडाउने ऋषिमाण्डौ सम्म पदमार्ग निर्माण					
५२.	ऋषिमाण्डौ ताल संरक्षण कार्यक्रम					
५३.	२ नं वडा कार्यालय देखि छिपछीपे सम्म पदमार्ग निर्माण					
५४.	आकाशे पुलको वारीपारी पदमार्ग निर्माण					
५५.	बीनी शिवालय निर्माण २ नं वडा					
५६.	गाउँपालिका भित्र रहेका विभिन्न खोला तथा नदिहरुबाट नदिजन्य वस्तुहरु संकलन गर्नका लागि खोला तथा नदिहरुको EIA तथा IEE गर्ने					
५७.	उद्योग धन्दा संचालन तथा प्रवर्द्धनका लागि औद्योगिक ग्राम मार्फत साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने					
५८.	रोजगारी सृजनाका लागि गरीबी निवारण कोषको					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	स्थापना					
५९.	एक घर दुई विरुवा एभोगाडो खेति कार्यक्रम					
६०.	आपँ, केरा,लिची बहुवर्षिय खेति कार्यक्रम (उष्ण प्रादेशिक फलफुल खेती)					
६१.	कागती तथा सुन्तला जात फलफुल पकेट खेती विस्तार कार्यक्रम					
६२.	गाउँपालिका भरी कीबी खेति र दाँते ओखर खेति विस्तार कार्यक्रम					
६३.	गाउँपालिका भित्ररहेको बाझौ जमिनलाई भाडामा लिई रैथाने बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम					
६४.	कृषि हाटबजार स्थापना तथा संचालन					
६५.	कृषि एम्बुलेन्स खरिद तथा संचालन					
६६.	सुगरदह शहिद स्मृति पार्क तथा युद्ध संग्रालय निर्माण					
६७.	सातमुलक धार्मिक पर्यटकीय स्थल निर्माण					
६८.	नमुना दलित वस्ती व्यवस्थापन					
६९.	छिडछिडे खोला देखि बगर सम्म नया पक्कि सिँचाई योजना					
७०.	गड सिँचाई योजना					
७१.	वेथनी वडा देखि गानुमा सम्म					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	सिँचाई योजना					
७२.	ब्रह्म मन्दिरमा सिँचाई टयांकी निर्माण					
७३.	पानीमुनि देखि नाका भिड सिँचाई योजना					
७४.	लिफु खोला देखि दाना वडा सम्म सिँचाई योजना					
७५.	पानीमुनि पक्कि सिँचाई योजना					
७६.	लिफु खोला देखि आसी काट्ने गोपले खोला सिंचाइको योजना योजना					
७७.	पुरानो लिफु खोला सिँचाई योजना पुरा गर्ने योजना					
७८.	नया रोल सिँचाई योजना					
७९.	चुनाडी महामाण्डौ सिँचाई योजना					
८०.	चिल्सीमरे खोला देखि सिरवडा सम्म सिँचाई योजना					
८१.	कुडी खोला देखि हटेरोप सम्म सिँचाई योजना					
८२.	गाडेखोला देखि सैनी सम्म सिँचाई योजना					
८३.	पुड्के ढुँगा देखि सिमखेत सम्म सिँचाई योजना					
८४.	भालु कैले देखि सिमखेत सम्म सिँचाई योजना					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
८५.	वजेडी खोला देखि खिडखिडा सम्म सिँचाई योजना					
८६.	पानिखालमा सिचाई पोखरी					
८७.	भट्टे तोला देखि लादेगडा सम्म पोखरी सहित सिँचाई योजना निर्माण					
८८.	कालिका कृषक समूह सिँचाई पोखरी निर्माण					
८९.	छिडछिडे खोला देखि बगर सम्म नया पक्कि सिँचाई योजना					
९०.	तल्लो बगडी नया सिँचाई योजना					
९१.	चिप्ले खोला बर्सिल सिँचाई योजना					
९२.	खाद्रसे मालिका वन सिँचाई योजना					
९३.	कालिका देवी सिमखेत सिँचाई योजना					
९४.	एकलढुंगा सिँचाई योजना					
९५.	दानपडा नाकामा भीर सिँचाई योजना					
९६.	बाटुले वडा मैदाड सिँचाई योजना पुनर्निर्माण					
९७.	खोरेली सिँचाई योजना					
९८.	लिफ्रु खोला सिँचाई योजना					
९९.	घट्टेखोला देखि सैन टुडीसैन					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	थाप्लेचौर सिँचाई कुलो निर्माण					
१००.	घट्टेखोला देखि देउगना हुदै वडासैन दर्वा सिँचाई कुलो निर्माण					
१०१.	छिडीखोला देखि ओसाइल तल्ला बगड सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
१०२.	घट्टेखोला देखि तैतला सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
१०३.	कुसेडी देखि ठाटी सम्म सिँचाई योजना					
१०४.	कासागाड वसुडा सिँचाई योजना					
१०५.	छिडिखोला देखि एक्लेगडा सम्म सिँचाई योजना					
१०६.	घट्टेखोला देखि चादागडा सम्म सिँचाई योजना					
१०७.	पोराका खोला देखि सैना सम्म सिँचाई योजना					
१०८.	पानधारादेखि चौसाल टोलसम्म सिँचाई योजना					
१०९.	पदेरा देखि मुलगडा सम्म सिँचाई योजना					
११०.	भङदारा देखि खडकेली सम्म सिँचाई योजना					
१११.	पदेरी खोला देखि पानि कुवा सम्म सिँचाई योजना					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
११२.	चिसापानी देखि छाना सम्म सिँचाई योजना					
११३.	विरा देखि सुडेगडा सम्म लिफ्टिंग सिँचाई योजना					
११४.	मल्सेपानी देखि दुंगी सिँचाई योजना					
११५.	घट्टेखोला देखि सैन टुडीसैन थाप्लेचौर सिँचाई कुलो निर्माण					
११६.	सिगारीगाउँ, चाहातोला, ढुंगेर सिँचाई पोखरी निर्माण					
११७.	बाबै डाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
११८.	गोलभाट सिँचाई पोखरी निर्माण					
११९.	राइथा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२०.	पाती सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२१.	लेडडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२२.	धमेना सिँचाई पोखरी तथा कुलो निर्माण					
१२३.	मनकाली सिँचाई कुलो निर्माण					
१२४.	रिठा सिगारी गाउँ सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२५.	अरना सिँचाई कुलो निर्माण					
१२६.	जैरेभिड बेतालमाण्डु सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२७.	पैठाली सिँचाई कुलो मर्मत					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
१२८.	सिलाने देखि राख्से ओडार सिँचाई पोखरी निर्माण					
१२९.	सिलाने देखि मार्सेखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३०.	आलकाट्ने चिसापानी कुलो निर्माण					
१३१.	आलेना दलदला सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३२.	जुकेना सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३३.	उदगडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३४.	सातमुल सिँचाई पोखरी तथा कुलो निर्माण					
१३५.	घटेखोला आफरखोला जाडेपानी सिँचाई कुलो निर्माण					
१३६.	दया पारिघर सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३७.	टाटकी सिँचाई कुलो निर्माण					
१३८.	बुढेखोला तोलीपाटा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१३९.	बुढेखोला कुयाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४०.	निगुडेखोला तोलीपाटा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४१.	मेलटुडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४२.	चन्कालना सिँचाई पोखरी निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
१४३.	बाबै गुरेना सिँचाई कुलो निर्माण					
१४४.	पतेलवाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४५.	डाडावारी पाति सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४६.	गेरुपानी पाती सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४७.	पालेवन सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४८.	सेल्धार सिँचाई पोखरी निर्माण					
१४९.	बाहुन वाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५०.	दवारे सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५१.	मुंग्रा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५२.	तोलीगाउँ सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५३.	केलाडी सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५४.	दवारे धमेना सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५५.	पिपलतोला सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५६.	आउजीवाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५७.	पिनेगाउँ सिँचाई पोखरी निर्माण					
१५८.	चिसापानी पैठाली सिँचाई पोखरी निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
१५९.	मैठेमाडु सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६०.	षोडषा भम्क देखि कुस्कोट साम वृहत सिँचाई योजना					
१६१.	आराखोला देखि भुवापारा सिँचाई कुलो तथा पोखरी निर्माण					
१६२.	बेताल माडु सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६३.	भरदाली सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६४.	अगाली खोला राप्रा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६५.	आराखोला देखि फपराडी सम्म सिँचाई कुलो तथा पोखरी निर्माण					
१६६.	आराखोला देखि मनकाली सम्म सिँचाई कुलो तथा पोखरी निर्माण					
१६७.	घियापानि सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६८.	रोल सिँचाई पोखरी निर्माण					
१६९.	वडरुख सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७०.	आराखोला लाटामाडु सिँचाई कुलो तथा पोखरी निर्माण					
१७१.	खाडा बाझ बोट सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७२.	खाडा ठाडा गडा सिँचाई					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	पोखरी निर्माण					
१७३.	खाडा बेररुख सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७४.	खाडा अमरेवडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७५.	खाडा दोगाडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७६.	राइथा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७७.	सेला सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७८.	गोलाभाट सिँचाई पोखरी निर्माण					
१७९.	बसगाउँ सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८०.	बुढा खोला देखि खाडा सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
१८१.	जैरेभिड बेतालमाडु सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८२.	सिलाने देखि मासेखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८३.	सिलाने देखि ओडार सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८४.	अराना सिँचाई कुलो निर्माण					
१८५.	लेइदा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८६.	मासेखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८७.	रवा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८८.	उपलिंग सिँचाई पोखरी निर्माण					
१८९.	बाबै सिँचाई पोखरी निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
१९०.	मुन्ग्रा सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९१.	बेतालमाण्डु सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९२.	सिलाने देखि तिउतेला सम्म सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९३.	रागसे ओडार सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९४.	ओखल ढुंगे सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९५.	सिलाने देखि जात सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
१९६.	सिगारीगाउँ, चाहातोला, ढुंगेर सिँचाई पोखरी निर्माण					
१९७.	ठुलो खोला देखि तल्लो सालडाडा सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
१९८.	छडेखोला सिँचाई योजना					
१९९.	फुलेका पाती सिँचाई पोखरी निर्माण					
२००.	काटेगाउँ रोपाखेति सिँचाई पोखरी र कुलो निर्माण					
२०१.	विचौना ठुलाखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
२०२.	सैनीगडा टाटक सिँचाई पोखरी निर्माण					
२०३.	कैलेना खेत सिँचाई कुलो					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	निर्माण					
२०४.	लेकालखेत पोखरी निर्माण					
२०५.	पल्लो बोडी पोखरी निर्माण					
२०६.	डाडा परि पोखरी निर्माण					
२०७.	ठुला खोलो देखि सुकेली खेत सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२०८.	नौराला देखि डाडा खेत सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२०९.	तिम्सिला बाउनेपोले सिँचाई कुलो निर्माण					
२१०.	तप्सी रातिमाते सिँचाई कुलो निर्माण					
२११.	तप्सी सैनेडा सिँचाई कुलो निर्माण					
२१२.	मुग्रा देखि ढुंगेना सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२१३.	दाडेबेताल देखि वितकाली सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२१४.	बुदाली गलदारिया सिँचाई कुलो निर्माण					
२१५.	तप्सी कानागडा सिँचाई कुलो निर्माण					
२१६.	बुदाली सिंचाई कुलो र पोखरी निर्माण					
२१७.	अत्तरमेला गेराने सिँचाई कुलो निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
२१८.	कालापानी खोला देखि पाटि बेन्ना सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२१९.	टपरी देखि कर्कले सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२२०.	गलेकोट देखि विउरेखेत सम्म सिँचाई कुलो निर्माण					
२२१.	मन्दाली सिँचाई पोखरी निर्माण					
२२२.	वजित ताल निर्माण					
२२३.	कालापानी सिँचाई पोखरी निर्माण					
२२४.	सेरा नगानी सिँचाई पोखरी निर्माण					
२२५.	खातीखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
२२६.	पधेरी गडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
२२७.	निवाडा सिँचाई पोकारी निर्माण					
२२८.	गोठिवन सिँचाई कुलो निर्माण					
२२९.	राउतेवडा सिँचाई कुलो निर्माण					
२३०.	कैन सिँचाई कुलो निर्माण					
२३१.	वाग्दुला सिँचाई कुलो निर्माण					
२३२.	चाफा धारा पोखरी निर्माण					
२३३.	अधेरी खोला काटिया, गाजरी गाउँ सिँचाई कुलो निर्माण					
२३४.	भम्क भेडावाधे सिँचाई कुलो					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	निर्माण					
२३५.	खार खेत सिँचाई कुलो निर्माण					
२३६.	कोटिला सिँचाई कुलो निर्माण					
२३७.	सिमपानी सिँचाई पोखरी निर्माण					
२३८.	भक्क सिँचाई पोखरी निर्माण					
२३९.	वेदुखेत काटिया सिँचाई कुलो निर्माण					
२४०.	झाडखेत सिँचाई कुलो निर्माण					
२४१.	दुलाहागडा जुम्ला खोला बडेखेत सिँचाई कुलो निर्माण					
२४२.	साहेसी सिँचाई पोखरी निर्माण					
२४३.	बडेखेत सिँचाई पोखरी निर्माण					
२४४	वगडे दुपालत सिँचाई कुलो निर्माण					
२४५.	सिमखेत चल्यासैन सिचाई पोकारी निर्माण					
२४६.	गेराने हलाने दहगडा सिँचाई कुलो निर्माण					
२४७.	अगाली खोला देखि बर्मी डाडा सिँचाई योजना					
२४८.	विमकोटि गाड, जिम्ताड, धाका, डुङरी, पाडा, कालिका मा.वि सिँचाई योजना					
२४९.	कुडी सिँचाई योजना					
२५०.	अगाले खोला, कुडी बगडे					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	खोला सिँचाई योजना					
२५१.	बुडागडा, सेरा बगड सिँचाई कुलो निर्माण					
२५२.	सेराबगड, सलाला, सम्तडा सिँचाई योजना					
२५३.	सिदुरे, सम्तदा, बोरेला सिँचाई योजना					
२५४.	डुङरी सिँचाई पोखरी निर्माण					
२५५.	काडागाउँ सिँचाई पोखरी					
२५६.	भाटपधेरा सिँचाई पोखरी निर्माण					
२५७.	कालेखोला, काला ढुंगा, रिठा काट्ने सिँचाई कुलो निर्माण					
२५८.	पाडामा सिँचाई पोखरी निर्माण					
२५९.	जिमताडा सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६०.	सिल्का सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६१.	तिखा ढुंगा सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६२.	वडरुक सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६३.	वनघर सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६४.	सेला सिँचाई पोखरी निर्माण					
२६५.	सबै टोलमा स्प्रिन्कल सिँचाई योजना					
२६६.	कापणी खेत खोला देखि ढाका सिचाई कुलो निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
२६७.	छड्ने सिचाइ पोखरी निर्माण					
२६८.	चदारे खोला सिचाई पोखरी निर्माण					
२६९.	कालिका देवी घेरपर्खाल निर्माण					
२७०.	वीमकोटी गाड पक्कि पुल निर्माण					
२७१.	अगाली गाड पक्कि पुल निर्माण					
२७२.	जनकल्याण साम्ताडा, पाडा, कालिका मा.वि हुदै मल्लेक नया सडक निर्माण					
२७३.	विमिकोट देखि जिमिताडा डुङरी, थापागाउँ, कुस्कोट सडक स्तरोन्नति					
२७४.	डुङरी, रावतवडा मेलचौक सडक निर्माण					
२७५.	बेतालमाण्डौ काडागाउँ नया सडक निर्माण					
२७६.	बेतालमाण्डौ चौखुट्टे सडक स्तरोन्नति					
२७७.	बेतालमाण्डौ दखि भुवा नया सडक निर्माण					
२७८.	अयारीमेला देखि छलपुंडा नया सडक निर्माण					
२७९.	हाइड्रोपावर, धराला, सन्नवडरुक नया सडक निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
२८०.	कालिका मा.वि देखि मल्लेख सम्म सडक स्तरोन्नति					
२८१.	विमकोट मल्लेख सडक स्तरोन्नति					
२८२.	हतिकोट देखि मल्लेख सडक कालोपत्रे					
२८३.	सेरावगड पुल देखि बेतालमाण्डौ पदमार्ग निर्माण					
२८४.	लाटाखाद देखि सिल्का हुदै मल्लेख सडक सम्म पैदल मार्ग					
२८५.	सेराबगड थापागाउँ सम्म पैदलमार्ग निर्माण					
२८६.	साविकको ७ मा नया वस्ती भवन निर्माण					
२८७.	बर्मीडाडामा सामुदायिक भवन निर्माण					
२८८.	हतिकोटमा सामुदायिक भवन निर्माण					
२८९.	डुङरी सामुदायिक भवन निर्माण					
२९०.	काडागाउँ सामुदायिक भवन निर्माण					
२९१.	थापागाउँ सामुदायिक भवन निर्माण					
२९२.	जिमीताडा सामुदायिक भवन निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
२९३.	लुहार गाडा सामुदायिक भवन निर्माण					
२९४.	वडा कार्यालय भवन निर्माण					
२९५.	महिला संजाल भवन निर्माण					
२९६.	खानेपानी मर्मत तथा संरक्षण योजना					
२९७.	जिम्ताडा, डुङरी, काडागाउँ, भुवा, बोरेला, पाडा एक घर एक धारा खानेपानी योजना					
२९८.	सार्वजनिक ठाउमा शौचालय निर्माण					
२९९.	पुराना शौचालय सुधार योजना					
३००.	सार्वजनिक स्थलमा सरसफाई कार्यक्रम					
३०१.	मापदण्ड अनुसार ल्याब सहितको स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण					
३०२.	महिलाहरुको पाठेघर उपचार सम्बन्धी स्वास्थ्य शिविर संचालन					
३०३.	आखाँ तथा कान उपचार स्वास्थ्य शिविर संचालन					
३०४.	पोषण मैत्री वडा घोषणा कार्यक्रम					
३०५.	स्वास्थ्य सम्बन्धि जनचेतनामुलक कार्यक्रम					
३०६.	वर्थिंग सेन्टरका स्वास्थ्य					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	सामग्री उपलब्ध कार्यक्रम					
३०७.	सरुवा रोग तथा दिर्घ रोग सम्बन्धी जनचेतना मुलक कार्यक्रम					
३०८.	स्वास्थ्य चौकीमा आवश्यक सामान आपूर्ति योजना					
३०९.	मसला उद्योग निर्माण					
३१०.	घासँ नर्सरी उद्योग स्थापना					
३११.	जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना					
३१२.	दुग्ध उद्योग संकलन केन्द्र स्थापना					
३१३.	मासु प्रशोधन तथा संकलन केन्द्र स्थापना					
३१४.	काष्ट उद्योग स्थापना					
३१५.	जैगड नन्देगडा सडक स्तरोन्नति गरि कालोपत्रे गर्ने					
३१६.	ग्रामिण सडक हरु सबै नाली सहित ग्राविल गर्ने					
३१७.	सुएडी, चुलिकोट, छातासैन सडक निर्माण					
३१८.	जडापानी मायाल्थ सडक निर्माण गर्ने					
३१९.	गोठिवन सडक निर्माण गर्ने					
३२०.	देउमाण्डौ डाडाबाग सडक निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
३२१.	डाडाबाग चपाधारा सडक निर्माण					
३२२.	छिपेखोला डाडाबाग गोरेठो बाटो निर्माण					
३२३.	गाजिगाउँ दुपाल्त गोरेठो बाटो निर्माण					
३२४.	चंती खाद सान्दिक आकासे पुल निर्माण					
३२५.	अधेरी खोला झो.पु. निर्माण					
३२६.	सानडीक चनेडी खान रिठा झो.पु. निर्माण					
३२७.	छिपेखोलामा पक्कि पुल निर्माण					
३२८.	नन्देगडा छिपेखोला गोरेटो बाटो निर्माण					
३२९.	गडीखेत भिडबाटा हुदै सुकिजेडा सम्म रेलिंग बाटो निर्माण					
३३०.	कालापानी देखि शोड्सा आ.वि सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३१.	खातीखेत देखि माडीगडा सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३२.	भण्डारखोला देखि बजित सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३३.	वडा कार्यालय देखि गंगा जमुना सम्म रेलिंग बाटो निर्माण					
३३४.	पतकानी देखि षोडशा आ.वि					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३५.	वितकाली देखि नन्देश्वोरी मा.वि सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३६.	सेरा ऐरीगाउ सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३३७.	चासे झोलुंगे पुल निर्माण					
३३८.	कालापानी बाडीपाताल झोलुंगे पुल निर्माण					
३३९.	पत्कानी देखि बेतालमाडु सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४०.	पधेरी गडा दालखाल सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४१.	नागाने देखि तपसी सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४२.	जिरोपोइन्ट देखि शोड्सा ऋषिदह सम्म सडक कालोपत्र					
३४३.	मेल्लेख, चौखुट्टे, कातेगाउँ हुदै शोड्सादेवी सम्म सडक कालोपत्रे					
३४४.	नवाघर अनाखोदे हुदै सरानी सम्म सडक निकाश					
३४५.	वडा कार्यालय देखि चदौदे सम्म सडक कालोपत्रे					
३४६.	माडीगडा देखि गंगाजमुना सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४७.	नवाघर देखि जोगिमारे हुदै					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	चुलिकोट सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४८.	चदौरे देखि वडा कार्यालय सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३४९.	मन्दाली देखी झाडीगाउँ सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५०.	गडीखेत देखि सल्लेरी सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५१.	अना देखि षोड्शा आ.वि सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५२.	सेरा ऐरीगाउँ देखि कालिका देवी मन्दिर सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५३.	तल्लो ग्वानी देखि माथिल्लो ग्वानी सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५४.	झडीगाउँ देखि छातासैन सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५५.	झडीगाउँ देखि फुलचढाउने सम्म पि.सि.सि बाटो निर्माण					
३५६.	पोले गाउँ खड्का टोल देखि कालिका बाटो निर्माण					
३५७.	चदौरे, तैल्सैन नवाघर सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
३५८.	साङटी खोला देखि ऋषिदह सम्म रेलिंग बाटो निर्माण					
३५९.	नवाघर सेरा देखि माडुपातल					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	सम्म बाटो निर्माण					
३६०.	कत्तेखोला देखि ग्वानी बाटो निर्माण					
३६१.	सालडाडा देखि चौखुट्टे सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
३६२.	जाडेपनि, दरौले, बण्डाली माडु पक्कि गोरेठो बाटो निर्माण					
३६३.	निम्ताडा रावतवडा सिमलखाड गोरेठो बाटो निर्माण					
३६४.	तल्लो सरानी देखि पिपल चौतारा सम्म पक्कि गोरेठो बाटो निर्माण					
३६५.	नगने सडक निर्माण					
३६६.	गाखेत रोड निर्माण					
३६७.	काटेगाउँ टातक टोल बाट विद्यालय जोड्ने गोरठो बाटो निर्माण					
३६८.	नाउखोला वनघर चन्द्रपाल पालेवन गोरेठो बाटो निर्माण					
३६९.	देवल देखि सिलाजु खाडाखोला सम्म रोड शाखा निर्माण					
३७०.	बोडीदेखि सिल्कारुक गोरेठोबाटो निर्माण					
३७१.	कालदह देखि पटकानी गोरेठो बाटो निर्माण					
३७२.	सिलढुगा देखि पटकानी गोरेठो बाटो निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
३७३.	कालिका सरस्वति सडक निर्माण					
३७४.	गोलाभाट नागमाण्डौ सडक निर्माण					
३७५.	मनकाली विडकाली सडक निर्माण					
३७६.	कुयाडा चुन्डेला गाज्रा सडक निर्माण					
३७७.	राफा गोलाभाट सडक स्तरोन्नति तथा निर्माण					
३७८.	सेल्गाउँ नागमाण्डौ सडक निर्माण					
३७९.	हातिकोट सेल्गाउँ सडक स्तरोन्नति					
३८०.	हातिकोट खाडा चौखुट्टे सडक स्तरोन्नति					
३८१.	कृषि मालिका सडक स्तरोन्नति					
३८२.	ड्यामसाइड सडक स्तरोन्नति					
३८३.	वडा कार्यालय देखि मल्लेख सम्म सडक स्तरोन्नति					
३८४.	जैरेभिड मालिका हुदै वडा कार्यालय सम्म नया सडक निर्माण					
३८५.	पैठाली पिपलतोला नया सडक माग					
३८६.	पाती गाउँ सम्म सडक निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
३८७.	सेलगाउँ बालविकास देखि पटकानी सम्म पिसिसी बाटो					
३८८.	टुनीगाउँ गोरेठो बाटो					
३८९.	रावा नागमाण्डौ गोरेठो बाटो निर्माण					
३९०.	कुयाडा चुन्डेला गाज्रा अधुरो पदमार्ग को निरन्तरता					
३९१.	सडक देखि नमुना आ.वि सम्म सडक स्तरोन्नति					
३९२.	सडक देखि तोलीपाटा पटकानी सम्म पिसिसी बाटो निर्माण					
३९३.	दुवेडी सडक स्तरोन्नति					
३९४.	दुवेडी पटेलवाडा नया सडक कटिंग					
३९५.	सरानी गाज्रा ऋषिदह सडक स्तरोन्नति					
३९६.	कुयाडा हुदै गाज्रा रेलिंग बाटो निर्माण					
३९७.	कुयाडा सडक देखि आदर्श सम्म पिसिसी बाटो निर्माण					
३९८.	पाती पतकानी सम्म सडक निर्माण					
३९९.	बाहुनवाडा सम्म सडक निर्माण					
४००	तोलीगाउँ पटकानी सम्म सडक निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४०१.	पिनेगाउँ हुदै पैठाली सम्म सडक निर्माण					
४०२.	ओडगाउँ पटकानी सम्म सडक निर्माण					
४०३.	वडा कार्यालय देखि गाउँपालिका सम्म पिच सडक					
४०४	सेल्गाउ कुयाडा तोलीपाटा सडकको स्तरोन्नति					
४०५.	वडा कार्यालय देखि स्वास्थ्य सम्म सडक को स्तरोन्नति					
४०६.	तोलीगाउँ नागमाण्डु सडक स्तरोन्नति					
४०७.	नागमाण्डु लिङ्गमाण्डु सडक निर्माण					
४०८	पाती गाउँ देखि नन्दा देवी मन्दिर सम्म रेलिंग बाटो निर्माण					
४०९	बाहुन वाडा तोलिगाउँ गोरेठो बाटो सुधार					
४१०.	दवारे बाहुन वाडा गोरेठो बाटो सुधार					
४११.	धमेना पिपलतोला गोरेठो बाटो सुधार					
४१२.	तोलीगाउँ लिंग माडु रेलिंग बाटो निर्माण					
४१३.	पैठाली आसीकाट्ने पिनेगाउँ तागमाडु गोरेठो बाटो निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४१४.	डाडापरि गोरेठो बाटो सुधार					
४१५.	गुरेना रोल ओडगाउँ गोरेठो बाटो निर्माण					
४१६.	ओडगाउँ पटकानी देखि मालझुली सम्म पिसिसी बाटो निर्माण					
४१७.	आसिकाटने ओडगाउँ पटकानी सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४१८.	सडक देखि ओडगाउँ खेलमैदान हुदै माडुसम्म पिसिसी बाटो र रेलिंग निर्माण					
४१९.	रिंगेन पक्कि पुल निर्माण					
४२०.	गुरेना देखि घरका छाडा सम्म लामो तरी झो.पु. निर्माण					
४२१.	पैठाली कुयाडा लामो तरी झो.पु निर्माण					
४२२.	खाडा देखि कालिका स्कुल सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४२३.	राइथा गोलाभाट गोरेठो बाटो निर्माण					
४२४	राफा देखि गोलाभाट सडक स्तरोन्नति					
४२५.	खाडा देखि सरस्वति विद्यालय सम्म सडकको नया ट्रयाक खोल्ने					
४२६.	हातिकोट खाडा चौखुट्टे सडकको स्तरोन्नति					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४२७.	हतिकोट कुस्कोट ठाटी ऋषिदह मालिका कृषि सडक स्तरोन्नति					
४२८.	विडकाली देखि गोलाभाट सडक स्तरोन्नति					
४२९.	गोलाभाट नागमाण्डु सडक नया ट्र्याक निर्माण					
४३०.	अगालीगाड भरदाली हातिकोट भुवा झो.पु. निर्माण					
४३१.	ठुलाखोला झो.पु. निर्माण					
४३२.	सेराबगर देखि सरस्वती आ.वि सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३३.	खाडा देखि गोलाभाट सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३४.	गाडेसिमल देखि सेला सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३५.	सेला देखि गोलाभाट सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३६.	खाडा देखि विन्देबासिनी खिमाडा सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३७.	कृषि मालिका सडक देखि फफराडी सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					
४३८.	कृषि मालिका सडक देखि मनकाली सम्म गोरेठो बाटो निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४३९.	गाडेसिमल घर घर सम्म पिसिसी बाटो निर्माण					
४४०	बुढाबगर मनकाली सडक स्तरोन्नति					
४४१.	मग्रेगाउँ नागमाण्डु वडा कार्यलय सम्म नया सडक माग					
४४२	चदरी डाडा देखि तोली बाजुरा आकासे पुल निर्माण					
४४३.	स्वास्थ्य चौकी ठाटी देखि वाजुरा रिठा सम्म आकासे पुल निर्माण					
४४४	सडक देखि बर्थिंग सेन्टर सम्म नया रोड कटिंग योजना					
४४५	सुयागडा देखि दर्वा नया सडक कटिंग योजना					
४४६.	गैर देखि सामुदायिक विद्यालय सम्म नया रोड कटिंग योजना					
४४७	विरा देखि सुइडे गडा सम्म RCC बालमैत्री पैदल बाटो निर्माण					
४४८	कुदीकोट देखि गैरा सम्म RCC बालमैत्री पैदल बाटो निर्माण					
४४९	वडा कार्यालय देखि वेतामाण्डौ हुदै मल्सेपानी RCC बाटो निर्माण					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४५०.	झिझिकोट देखि नवदुर्गा सम्म RCC बाटो निर्माण					
४५१.	पिपलसैन देखि मष्टामाण्डौ सम्म RCC बाटो निर्माण					
४५२.	कापेड झो.पु. निर्माण					
४५३.	कुदीकोट सिमका टुणा आकासे पुल निर्माण					
४५४	दर्वा कोल देखि बाजुरा पनिका माटा पुल निर्माण					
४५५.	डाडा, घट्टेखोला, दर्वा झो.पु. निर्माण					
४५६.	खड्केली देखि देउना सम्म नया सडक निर्माण					
४५७.	रिठा देखि घट्टेखोला सम्म सडक कालोपत्रे					
४५८	वडा कार्यालय देखि विष्ट वाडा हुदै ठाटी सडक स्तारोन्नती					
४५९.	वडा कार्यालय देखि बेतामाण्डौ सम्म सडक स्तारोन्नती					
४६०.	मोत्ते पडा देखि ठाटी चिस्यान केन्द्र सम्म सडक स्तरोन्नति					
४६१.	चौड़ेपाथर झिझिकोट हुदै थेडा लोटाउने सम्म सडक निर्माण					
४६२.	पिपलसैन देखि विधुत सम्म सडक निर्माण					
४६३.	खादा देखि सैन थापाले चौडा					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	सिमलको रुख हुदै कोल सम्म सडक निर्माण					
४६४.	ठाटी देखि कोप्चे पानी सम्म सडक निर्माण					
४६५.	वडा कार्यालय देखि नवदुर्गा आ.वि सम्म नया सडक कटिंग					
४६६.	मोड देखि घट्टेखोला सम्म सडक निर्माण					
४६७.	लिफ्रु खोलामा पक्कि पुल निर्माण					
४६८.	विनी खोला पक्कि पुल निर्माण					
४६९.	लिफ्रुखोला देखि चिप्लेखा सम्म जालीनाली सहित कालोपत्रे सडक निर्माण					
४७०.	डुप्के गाडा देखि स्याउले सम्म सडक स्तरौन्नती					
४७१.	टाउके गाडा, पंरोनी, कोटका डाडा, छिपछिपे कृषि सडक निर्माण					
४७२.	थली सल्लेडी झोलुंगे पुल निर्माण					
४७३.	च्याउडाडा नाकाभीर झोलुंगे पुल निर्माण					
४७४	डाडाश्री देखि खारपाडा हुदै सानिखेत सडकमा हरित पार्क निर्माण					

क्र.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४७५.	घट्टेखोला देखि लिफ्रु खोला सम्म जालीनाली सहित कालोपत्रे रोड निर्माण					
४७६.	धुमधति देखि नाइतेगडा हुदै वडखेत सम्म नया रोड निर्माण					
४७७.	गोपले गाउँ देखि अन्तर जिल्ला बाजुरा छतरा नया रोड कटिंग					
४७८	काटी देखि लिफ्रु सम्म सडक स्तारौन्नती					
४७९.	लिफ्रु देखि डाडान्स्री नया रोड कटिंग योजना					
४८०	माझगाउँ देखि भट्टेतोला सम्म नया रोड कटिंग योजना					
४८१.	वडा कार्यालय सम्म नया रोड कटिंग योजना					
४८२.	भैसीपालन पकेट क्षेत्र					
४८३.	भेडा बाख्रा पालन पकेट क्षेत्र					
४८४	नैमुठे गाईपालन					
४८५	कालिज, कुखुरा, ट्राउट माछा पालन केन्द्र स्थापन					
४८६.	कोटका डाँडा, छिपछिपे थला लसुन, आलु उत्पादन पकेट क्षेत्र					
४८७	भाडेलाहा गाउका सैन आलु, लसुन पकेट क्षेत्र					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
४८८	बगडी चौपता मालिका वन रैथाने वाली जौ र मकै उत्पादन क्षेत्र					
४८९	गाखेत धान र गहु उत्पादन क्षेत्र					
४९०	सानो खेत मैदाड धान गहु उत्पादन केन्द्र					
४९१.	वगडी देखि माथिल्लो क्षेत्र फलफूल(स्याउ, ओखर, किवी) उत्पादन क्षेत्र					
४९२.	अदुवा, बेसार, धनिया प्रवर्धन कार्यक्रम					
४९३.	डुप्केगाडा चिस्यान केन्द्र स्थापना					
४९४	अल्लो भांगो प्रशोधन कार्यक्रम					
४९५.	बमौसमी तरकारी टनेल कार्यक्रम					
४९६.	डाडाश्री दुध, घिउ, दहि र मह डेरी संचालन					
४९७.	व्यवसायिक सिप तालिम					
४९८	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम					
४९९.	कुटानी पिसानी सम्बन्धी तालिम					
५००.	वितिय साक्षरता सम्बन्धी तालिम					
५०१.	आमा समुहलाई सक्रिय					

क.स.	आयोजनाको नाम	अनुमानित लागत	लाभग्राही संख्या	आयोजना अन्तर्गत गरिने मुख्य कार्यहरु	आयोजनाबाट प्राप्त हुने लक्ष्यहरु	कैफियत
	बनाउने					
५०२.	प्रत्येक घरमा करेसाबारी निर्माण गर्ने					
५०३.	रैथानेबालि प्रवर्धन संरक्षण गरि सर्वोतम पिठो बनाई खुवाउने कार्यक्रम					
५०४.	आधारभूत स्वास्थ्य चौकीमा ल्याब सहित स्वास्थ्य चौकी स्तरोउन्नति गरि तला थप्ने कार्यक्रम					
५०५.	टोल विकास शिक्षा लागु गर्ने					
५०६.	१० वर्षे शिक्षा गुरु योजना निर्माण					
५०७.	प्रत्येक सरकारी कार्यालयमा वाईफाई जोड्ने					
५०८.	स्मार्ट बोर्डको व्यवस्था					
५०९.	मन्टेश्वरी क्लास सम्बन्धी तालीम संचालन					